

A tartalomból:

Sass Irén: Zsidó társadalomnevelő munka. — Dr. Munkácsi Ernő. — Salom Asch: A bolond anyja (elbeszélés). — Lázár József: Örökség. — Sós Endre: Hiába fénylik. — S. Hegyi László: „Franciaország visszaforgatja az órát.“ — Prof. Dr. Donáth Gyula: A jeruzsálemi egyetem 1941. évi működéséről. — Krámer Miksa 1852—1942. — Berkó Sándor: Lehajtott fővel, szótlanul... (Stefan Zweig emlékezetére.) A „Gyöngyszemek“ sikere. — Gál István: Két erdélyi zsidó grafikus (Hirsch András és Lázár Éva). — Dr. Kohn Zoltán: Ribáry Géza 1889—1942. — Gellén Sándor: A vidéki zsidó fiatalság válsága. — Edmund Wengraf — Halmos László: Herzl Tivadar (vers). — Gervai Sándor: A világirodalom zsidó vándora. Stefan Zweig 1881—1942. — Dr. Berg József: 10 beszélgetés Veled (dr. Weisz Pál). — Új könyvek. — Feigl L. H. hetvenéves. — B. R.: Bálint Endre újabb képei. — Krónika és Szemle. — Hat illusztráció.

ULT

ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ LAP

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JOZSEF

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓ HIVATALA
BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó 15-én

Telefonszám:
111-901

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 pengő.

SÍRKÖVEK Farkasréten, Margittánál

XII., Sasadi-út 177
59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett
Telefon: 457-159



Visó Máckné

HÖLGYFODRÁSZ ÉS PARÓKAKÉSZÍTŐ

Speciális hajmunkák. Tartós hullám.
Hajfestés szakszerűen

BUDAPEST
Károly-körút 25. félem.
[Király-utca sarok]

Telefon: 330-693

**Betegtoló
és önhajtású kocsik,
kerékpárok, gyermekkocsik**

nagy választékban.

LÓWY IMRE

SIESTA

JÁRMŰRAKTÁRA

BUDAPEST, VII., DAMJANICH-UTCA 49.

TELEFON: 420-656.

Betegtolókocsi kölcsönzés. Kérjen díjtalan prospektust.

1 recamier + **4** szék - **2** személyes

RECAMIER

Szab. bej.

ÜLÉS, FEKVÉS

EPEDA, LÁNCZ KÁRPITOS

Podmaniczky-utca 19

FOTELÁGY



78 P



Zongorát, pianinót vennék.

Hangolás, javítás, fényezés

Deutsch zongorakészítő, Klauzál-u. 3

Telefon:
225-352

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKOZOK GYÁRI ARBAN

SCHLEIFER

EZÜSTARUGYAR, VII., KAZINCZY-UTCA 10.
TELEFON: 143-528

Karmel תרומה Penzió Budapest

VI., Andrásy-út 43. Telefon: 225-434
225-664

Villamos és autóbusz összeköttetés a város minden részébe

Elsőrendű családi penzió a város központjában, teljesen újonnan berendezve. Legnagyobb kényelem, modernül berendezett, szépfekvésű szobák folyó vízzel. Fürdőszobák. Bőséges és elismerten kitűnő konyha. Kívánatra diétikus ellátás. Figyelmes kiszolgálás. Abszolút tisztaság. Olcsó árak. hideg- és melegvíz. Referenciát a budapesti orth. rabbiság ad. Szobák napokra is igénybe vehetők. Előzetes szobafoglalás. Szíveskedjék nagybecsű látogatásával bennünket megtisztelni.

TELEFON: Használt férfi, női ruhát, fehérneműt,
340-967 cipőt, szőnyeget, hagyatékat, egész háztartást, zálogtárgyat és mindent veszek.

Nutovits, VIII., Népszínház-u. 26

VIDÉKRE IS MEGYEK

BARBIEN

késnélküli borotválóper

MINDENKIT MEGHÓDÍT

Kérjen árajánlatot!

BARBIEN VEGYIPAR, BUDAPEST VI., KIRÁLY-U. 30.

Telefon: 426-210

PERZSASZŐNYEGET

LEGMAGASABB ÁRON

VESZ STERNBERG

DOB-UTCA 2. TELEFON: 224-246

MULT ÉS JÖVŐ

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF

ZSIDÓ LAP

XXXII. ÉVF. 1942 JÚLIUS

SASS IRÉN:

ZSIDÓ TÁRSADALOMNEVELŐ MUNKA

Ha egy kétszázézer lelket számláló erkölcsi testület vezetőségében változás áll be, az nem személyi ügy s még az illető testület belső ügyénél is több. Most, hogy az oly korán és annyira váratlanul eltávozott Eppler Sándor helyére a hitközség vezetősége egyelőre ideiglenesen, de a közgyűlés után bizonyára véglegesen Munkácsi Ernő doktort delegálta, közvetve kétszázézer lélek ügyéről van szó. Eppler Sándor robusztus és kimagasló tehetsége két évtizedig, különösen pénzügyi és gazdasági téren nyomta rá bélyegét a hitközség egész ügymenetére és ezen az irányvonalon igazgatta egy majdnem negyedmillió ember sokrétű és bonyolult belső, zsidó életét. Az új főtitkár nem kevésbé markáns, bár jelentősen más, inkább kulturális beállítottságú egyéniség s azt hisszük nem időszerűtlen és nem felesleges, ha elgondolkozunk fölötte, *mit jelenthet ez a személycseré a pesti zsidóság számára.*

Mindenekelőtt szeretnénk leszögezni, hogy a pesti izr. hitközség ügymenete bizonyos szempontból — elsősorban gazdasági és pénzügyi téren — mintaszerű. Ma, amikor egyik oldalról azok a rétegek, melyek a hitközség anyagi teljesítőképességének lehetőségét garantálhatják, napról-napra gyérülnek és szegényednek, másrészt pedig folyton növekednek azok a tömegek, melyeknek existenciája részben, sőt gyakran egészen a hitközség anyagi teljesítőképességétől függ, úgy vezetni egy több, mint millió pengős költségvetéssel dolgozó óriási intézményt, hogy a fából vaskarika, a kisebb bevételből nagyobb kiadás feladatát megoldja, gigászi teljesítmény. Tény, hogy anyagi segítség nélkül kevesen mennek el a sípucpai székházból s hogy nagyon sok esetben segítséghez jutnak olyanok is, akik betű szerint, alapszabályszerűen illetéktelenek lennének a hitközség támogatására, de a minden alapszabály nélkül működő élet mégis odakényszeríti őket. Vitathatatlan érdeme a hitközség vezetőségének, hogy az önként vállalt teljesítési többlet számára is elő tudta teremteni a fedezetet s hogy a hitközség pillanatra sem torpant meg a napról-napra változó helyzet, soha előre nem látható követelményei előtt. Éppen ebben a hatalmas munkában érződött meg az előljáróság mellett az eltávozott Eppler Sándor gazdasági koncepciójának nagyvonalúsága és ereje is.

De, ha valami jó, még nem jelenti azt, hogy felesleges lenne, ha jobb lenne. Bizonyos, hogy a hitközség vezetőségének elsősorban gazdasági irányban kell energiája na-

gyobbik részét koncentrálnia, mert a gazdasági irányítás hibátlanságán fordul meg elsősorban a hitközség egész működésének lehetősége. Helyes, ha a hitközség vezetősége kétszázézer pesti zsidó lélek minden eléje kerülő dolgát elsősorban gazdasági szempontból nézi meg, de tévedés lenne azt hinni, hogy a gazdasági szempontok mellett minden egyéb szempont eltörpül. Tény, hogy szinte óráról-órára nő a nincstelenek száma s hogy ezek a nincstelenek elsősorban anyagi természetű támogatásra szorulnak, de nem kisebb a száma azoknak sem, akik a kétszázézer pesti zsidó lélekből a hitközség szellemi támogatására szorulnak, vagy kívánatos lenne, ha éreznék, hogy rá vannak erre a szellemi támogatásra utalva.

Soha Európa zsidósága annyira azonos sorsot nem élt és soha jobban elszakadott, szellemi és lelki szempontból egymástól eltávolodott, magárahagyott nem volt, mint ma, Európa különböző országaiiban. A különböző gazdanépekbe olvadt, asszimilálódott európai zsidóság mintegy hajótöröttként, mindenütt saját sorsára, soros vezetőségének tehetségére, intuíciójára, vezető ösztönére van bízva. Hogy a nagy világégés befejezése után Európaszerte mennyi zsidó fog megmaradni, az a Gondviseléstől, de, hogy milyen zsidó marad meg, az nagyjából az egyes országok zsidóságának vezetőségétől függ. Az az országhatárokon átsugárzó szellemi és erkölcsi útmutatás, mely a mult viharos korszakaiban annyi erőt és kitartást adott a szenvedő zsidóságnak, ma teljesen hiányzik. Szellemi és erkölcsi útmutatást ma minden ország zsidósága csak saját vezetőségétől kaphat s minthogy legnagyobb részben éppen a szellemi és lelki magatartás fogja meghatározni a jövő zsidóság minőségét, mindennél fontosabb, hogy a zsidó tömegek meg is kapják ezt a szellemi és lelki irányvonalat.

Magunkról szólva, a magyar zsidóságnak, ma, úgyszólván nincs sajtója, nincs irodalma, nincsenek szabad közéleti fórumai s nincs lehetősége ilyenek megteremtésére. A hitközségeknek kell tehát szellemi centrumokká válniuk mégpedig úgy, hogy a szellemi és kulturális beállítottság a hitközség egész ügymenetére elsősorban és hangsúlyozottan rányomja bélyegét. A zsidó tömegek nevelésének a hitközségekből kell kiindulnia. Olyan tömegnevelő munkának, mely egységes gondolkozásra, egységes lelki és szellemi magatartásra szorítja a tömegeket.

Ez a tömegnevelő munka a multban sajnos, hiányzott.

Hevesi Simon dr. vezető főrabbi úr írta egyik legutóbbi cikkében, hogy „másoknak akartunk látszani, mint amik vagyunk.” Súlyos vád ez, mely egyformán éri papjainkat, tanítóinkat és hitközségi vezetőseinket. Következményeit az elmúlt negyedszázad alatt nem egyszer láttuk abban a százalmas tanácsalanságban, esztelen öngyilkossági járványban, mely a pesti zsidóság nagyrésztét a keresztelőmedence felé hajtotta, sőt hajtja ma is. Nem nehéz megjósolni, hogy a második világháború vége éppúgy előre nem látható, új helyzet elé fogja állítani a zsidóságot, mint az első világháború vége. De ki tudná megjósolni, miképpen fog viselkedni ez a pesti zsidóság abban az új helyzetben, ha nem sikerül hamarosan olyan erős hatósugarú, megfélembeszethetetlen tekintélyű szellemi centrumot megteremteni, mely ezt a pesti zsidó tömeget, vagy legalább is annak lelki-emelkedettségre hajlamos, értékesebb részét sziklaszilárdan magához képes láncolni. És nemcsak a vallás eszközeivel, hanem a zsidó szellemnek olyan jelszavaival is, amelyeket gyűjtőnévvel a hitközség új főtitkára elvi programjában „történeti öntudat”-nak nevez s amelyet mi másként nevezünk, de ami lényegében ugyanaz. A hitközségnek, mint erős szellemi centrumnak ezt a történelmi öntudatot kell kisugározni magából és belevinnie a zsidó tömegek idegrendszerébe. Meg kell értetnie a tömegekkel a zsidó sors minden külső körülménytől független, öncélú voltát s egyseges lelki és szellemi beállítottságra kell szorítania a pesti zsidóságot ezzel az öncélú zsidó sorssal szemben. Ne szépítsük a valóságot, valljuk be, hogy a pesti zsidóság még ma is külső események felé való jobbra, vagy balra kacsintgatástól teszi függővé a maga zsidó sorsát s ezzel a labilis szellemi és lelki magatartásával, önmagában hordja egy esetleges újabb katasztrófa várható lehetőségét is. Mindaddig nem lehetünk biztonságban ennek a pesti zsidóságnak jövőjét illetőleg, míg meg nem tanulja egységesen azt, hogy



Lázár Éva: Lemondás

zsidónak lenni és zsidónak maradni, nem függ semmitől és senkitől ezen a világon, egyedül Istentől és a zsidóságtól magától. S hogy a zsidóság nemcsak vallás, nemcsak a heinei cinizmussal meghatározott „szerencsétlenség”, de történelmi hivatás is. Legalább is olyan fontos történelmi hivatás, mint bármely más népiség történelmi elhivatottsága. Vagy, ha jobban tetszik, világnézet. Világnézet, mely kötelez. Elsősorban önmagunkkal szemben.

Claudel írja valahol: „Áldjátok a szenvedést, mert ez az a lépcsősor, mely a tökéletesedéshez vezet.” A zsidóság egész galuth-története egy végtelen lépcsősora a szenvedéseknek s talán soha olyan magasra nem kapaszkodtunk ezen a lépcsősoron, mint éppen napjainkban. De ez a kapaszkodás, sajnos, nagyon kevésbé vitte közelebb a zsidó tömegeket a bibliai történelmi öntudatnak, tehát a sajátos zsidó lényeknek tökéletességéhez. Galuth-történelmünknek ezekben a legvégzetesebb napjaiban valami végtelen sivárság üli meg a zsidó lelkeket, sívár és süket kesergés, mely csak a gazdasági és társadalmi pozíciók leromlására talál megrázó kifejezéseket, a szellemi, erkölcsi és etikai vegetálást szinte senki észre nem veszi.

Megállapításaink alap gondolatát, hogy tudniillik zsidó-voltunknak teljességéhez a vallásos meggyőződésen kívül a zsidó történeti öntudat is szervesen hozzátartozik, a hitközség új főtitkárának programjából vettük. Szeretnénk hiúni, hogy miként kiváló elődje pénzügyi és gazdasági téren, úgy Munkácsi Ernő dr. szellemi irányvonalon rá fogja nyomni munkássága bélyegét a pesti izr. hitközség ügymenetére, még pedig a magaválasztotta jelszó jegyében.

Dr. Munkácsi Ernő

A Pesti Izr. Hitközség elöljárósága Eppler Sándor elhunytával a főtitkári teendők ellátásával dr. Munkácsi Ernő főügyészt bízta meg. A Pesti Izr. Hitközség választása dr. Munkácsi Ernő személyében méltó férfiúra esett. Dr. Munkácsi Ernő 1896-ban született Páncélcsehn (Szolnok-Doboka vm.), jogi tanulmányait Budapesten végezte és ügyvédi diplomája elnyerése után a Pesti Izr. Hitközség titkára, majd 1923-ban ügyésze, később főügyésze lett. Dr. Munkácsi Ernő kiváló jogász, akinek számos tanulmánya jelent meg a zsidó felekezet jogait illető kérdésekről. Fontos szerepe volt dr. Munkácsi Ernőnek az utolsó évtized minden zsidó jogi megmozdulásában, midőn a zsidóság egyeteme — jogai és reputációja érdekében — sikraszállt. Dr. Munkácsi Ernő azonban nemcsak elöljáró jogász, — legutóbbi időkig tagja volt az Ügyvédvizsgáló Bizottságnak is, — hanem zsidó tudással, zsidó történeti tudattal telt egyéniség, akinek számos zsidó művészettörténeti és genealógiai műve és zsidó történelmi tanulmánya jelent meg. Dr. Munkácsi Ernő az Országos Magyar Zsidó Múzeum igazgatója és a Libanon zsidó tudományos folyóirat egyik szerkesztője, aki nagynevű atyja, néhai dr. Munkácsi Bernát, a nagy nyelvész, a Magyar Tudományos Akadémia tagja és a Pesti Izr. Hitközség egykori kiváló tanfelügyelője szellemének méltó örököse. Főtitkári megbízatása alkalmából dr. Munkácsi Ernő körlevelet intézett a Pesti Izr. Hitközség minden alkalmazottjához. Ebben a körlevélben, mely mintegy programjának tekinthető, egyebek közt hitet tesz dr. Munkácsi Ernő a szeretetgyakorlás, a jog és igazság, a konzervatív vallásosság és a zsidó történeti öntudat mellett, és minden sorából egy zsidó kultúrlélek szellemének áramlása érzik.

SALOM ASCH: A BOLOND ANYA

Egy téli alkonyatkor történt.

A gyerekek egy asztal körül ültek a chéderben és meséket mondtak szellemekről. A tanító nem volt ott. Máriv imához ment a beszahamedrisbe. A lámpa még csak pislákolott és a gyerekek árnyéka, amint körülülték az asztalt, rávetődött a szemben lévő falra. A hadonászó kezecskék különböző árnyakat rajzoltak a falakra, melyek úgy hatottak a sötétszürke lapon, mint éjszakai szellemek alakjai. A gyermekek beszéde áttért a halott anyákra. A szót Nacheml vitte, az árva. Még csak most nemrég hagyott fel a kadismondással. És a gyerekek nagyon megkülönböztöten bántak vele. Ha valaki rosszat tett neki, rögtön megkérte, mert félt hogy annak halott anyja éjjel jönni fog és fojtogatja őt...

Egy sarokasztalnál ült Chajeml, egy kis fiúcska, tizenkét éves, Nacheml szomszédságában. Kéz kéz mellett ültek és az érintkező közelségben ő is közösséget érzett a Nacheml halott anyjával... Hiszen ő barátja Nachemlnek, hát majd ő érte is fog imádkozni ott az égben... A fiúcska sírni szeretett volna, — de szégyelte magát a többiek előtt. Azok pedig meséltek tovább az anyjukról. Többször ő is be akart kapcsolódni a beszédbe, csak hogy neki úgy tetszett, mintha a többiek őt kinevetnék és ujjal mutogatnak rá...

A tanító visszajött a beszahamedrishől. A kis függőlámpa lángja magasan lobogott. Az asztal körül a gyermekarcok megvilágítva ragyogtak és bámultak nagy foliánsokba, melyeknek lapjain hosszan sorakoztak a jellegzetes szögletes betűk. És ezek úgy emlékeztettek a hosszú téli estékre...

— Mondjátok, gyerekek! — hangzott fel a tanító hangja, és hosszú, vékony botjának árnyéka taktusban hajladozott a falakon.

— *Sómá miné tölasz...* három dolog lesz így bizonyos... hangzott fel a kórus a gyerek torkából... Chajeml is velük hajladozott a sarokban...

Trene mősigen... Bolond Trene...

Megdöbbenve néz szíjjel Chajeml. Kinek a hangját hallja a fülében?... Ott a kútnál, a hóolvadásban, ott áll ő és tépi a haját a fejből... Ki ő? A bolond Tréne? Az ő anyja talán?

Nem. Akkor még nem volt a bolond Tréne. Hiszen akkor még az ő anyja volt. Péntek este a gyertyatartókban égnek a gyertyák. A kalácsok letakarva az asztalon, fején a főkötő fehér szalagokkal.

Kicsoda? Az ő anyja?

... A bolond Tréne a fekete kerítésnél áll, bepiszkítva, berondítva, szemhéjai felhasítva és szeméből hull a könny. Kezében egy imakönyvet tart egy elhasznált, leütött hősánával. A fején ódivatú főkötő. És a fiúk huzgálják a ruháját, kendőjét...

— Takarodjatok, kamaszok, takarodjatok!

— Trene mősigen... Bolond Tréne... És Tréne sír... Tréne nevet...

*

— *Umár Abaje...* Abáje mondá... Abáje mondá...

— Mit mondott Abáje? — kérdezte a tanító.

— Ezt mondta Abáje... Ezt mondta...

A bolond Tréne egy kis fekete bársony van a nyakán, a ruhája ujja le van szakadva és járásközben hosszú uszályt húz maga után...

Egyszer este hazajött a chéderből, — még akkor kis fiúcska volt, mint a tanítóé. A tanító segédje vitte haza. Az anyja a lámpánál ült és téli meleg ruhákat kötött. A kályhán alma sült, az anyja almát adott neki. A lámpa világosságában meglátta anyja nyakát, az oly puha volt, oly fehér. És a nyakán egy fekete folt, ha nevet, az a folt is nevet vele. És ha ő bolond, bolond az a fekete folt is a nyakon. Bolond? Az a fekete folt a nyakon szintén bolond?

Az anyja őt megcsókolta... Nem, a bolond Tréne kint nyugszik a ravatalon a temetőben... Kamaszok futnak utána... Ott a konyhában, a sarokban ül ő...

— Chajeml, hol tartanak?

— Itt, — bökött a fiúcska találmóra ujjával a foliánsba.

— Ségec! Csavargó! — és a korbács már ott táncol a fiú hátán.

— Anyám, életem, drága anyám! — sír a gyerek. A többiek kinevetik, — hogy hívja a bolond anyját...

— *Máskif lé ráv Pupe...* És ráv Pope kérde...

— Mit kértett ráv Pope? Halod-e, Chájeml?

— Ha ketten mentek az úton... Nos, nos?

... éjjel volt, sötét, fekete volt az éjszaka... oly sötét

— ő, anyám! Eső szakadt. Alulról és felülről... Haza szaladt a chéderből. Kabátjába burkolózva, felgyűrött gallérral egész hazáig... Amint beért a kis sikátorba, házuk előtt valaki állott. Nekitámaszkodva a falnak, nyomorúságosan összehúzódva és reszketett a hidegtől. Egy pillanatra megállott és nézte. Beburkolózva egy fekete kendőbe állott előtte és víz csöpögött róla nagy csöppekben és úgy összehúzódott... És hallgatott... Csak nézett rá mélyen, szálnalmasan és valamit mondott. És ő, Chajeml csak állott. Az pedig feléje közeledett és nézett rá. Neki olyan melege lett... És szíve belül úgy vert... Úgy vert... És ő egyre közelebb lépett és nézett rá.

És akkor ő részvétet kezdett érezni az anyja iránt... oly részvétet... Istenem... Az anyja megfogta kezénél. Ő megremegett, megijedt és elszaladt gyorsan... gyorsan... És ő neki úgy tetszett, hogy utána szaladt, talán a haja szét volt zilálva és kezeit széttárta és szaladt utána... Szaladt... De ő elszaladt.

— Chajeml, Chajeml, Chajeml! — kiáltott utána. Igen, hallotta az anyja hangját. És az sírt... és nevetett...

*

Tréne, a bolond, minden nap eljön, megáll az ajtójuk előtt és vár.

— Az anyaszív nem hagy nyugtot neki — hallotta egyszer Chajeml a szomszédasszonytól, — ha bolond is. A gyerekeit nem tudja elfelejteni.

Azután kijön az apja a husánggal és elkergeti, a pedig áll és néz rá. Ha meglát egy gyereket, Chajemlét vagy hugocskáját, kinyújtja karját... valamit mond... valamit akar... És sír és nevet.

A fiú borzongva megremegett. Gyermekes érzése felpattantotta a padról.

— Mi van veled, te ségec? Hiszen egyetlen szót nem mondasz. És a korbács már hullott a hátára. A fiú sírni kezdett. Jól esett neki a sírás. Kívánta a sírást, a sok sírást. És közben úgy tetszett neki, hogy otthon van a szülei házban. Már akkor ugyanabban a házban laktak, ahol most laknak. Az anyja örökké a konyhaszéken ül a kályha mellett és nézi az apa ágyának a lábát. Mindig csak az ágy lábát nézi, napokon keresztül. Mintha valamit keresne ott. Ha valaki elébe állt annak a lábnak, oly szomorúan nézett...

Az apja dühöng. Mindenkit szid... mindenkit üt... Idősebb nővére titokzatosan suttog valamit nénikéjével. Szomszédok jönnek be. Őt nézik és sóhajtoznak...

... néha este jön haza a chéderből, kis lámpással a kezében. A szobában sötét van, senki sincs otthon, csak az anyja ül egyedül a sarokban és nézi az ágy lábát... Hozzá megy, megszólítja: — Mama.

Nem felel. Sírva fakad.

— Mama, mama!

Az egyáltalában nem felel... csak nézi szótlanul a lábát.

*

... udvarukban elhagyatva egy sátor állott... egy szüke... A szükében egyedül volt az anyja... Az anyja?... nem. Akkor az már Tréne volt, a bolond... És naponta verik őt kötelekkel... darab fákkal... Ő látja, amint verik az anyját. Az apja üti, a bácsikája üti... és az anyja a haját tépi... De nem... egész nyugodt, csak mereven néz egy helyre, kidülledt szemekkel. Néha éjjel hallja őt sírni: — „Üssetek“. Azt mondják, ez használ. Hideg vizet öntenek a fejére. És ő remeg. És ez kell, ez orvosság.

— Szabad ütni egy anyát? Igen? Szabad?

És éjjel... nagyon sötét éjjel volt. Ilyen sötét éjjeleken

járnak a szellemek az utcákon. Es az anyja a szükében van... egyedül... a szellemek között...

— Teremtő Atyám! — A szüke ajtaján nincs mezuza. Az anyja nem mondott. Sómá Jiszroelt sem... Juj!... sok szellem lehet ottan.

Titokban odalopakodott a szükehez... hallgatózott... morgást hallott... valami oly retteneteset. Egész éjjel nem tudott aludni... a szükeben valami morog... Ki morog? Az anyja? Vagy a szellemek?

*

Egyszer elvitték őket otthonról. Chajemlét és két hugcskáját. És az apja valahová elutazott. Az anyja már valahogy nem volt. Nem halt meg. Nem vitték ki a temetőbe. De valahogy megszűnt anya lenni.

Csatangol az utcákon, kamaszok szaladnak utána, követ dobálják. És ő elhagyottan áll egész nap a kútnál. Ha látja... gyorsan hazaszalad, hogy ne találkozzon az anyjával. Valahogy pedig szeretne vele találkozni, csak nem az utcán. Valahol egy rejtett helyen, hol nem látja senki... senki... Akkor odamenne hozzá csöndben, csöndesen és így szólna hozzá: „Anyám... anyám...” és gyorsan elszaladna.

De miért? Hiszen az anyja, az ő anyja! Nem, el nem szaladna. Állana. Elképzeli magának, hogyan állana... Így. Most hozzá lépek... megfogom a kezét... Egy bolond kezét... gyorsan elszaladni...

Felcsendül a tanító hangja: becsukni a gemóret, imakönyvet elővenni. A gyerekekajkakon felhangzik az ima:

„Vöhü rachüm jöchapér ovajn...” Könyörületes ő és megbocsátja a bűnt...

— Miért szaladnék el? Hiszen az az anyám! Az én anyám!

Már felvették kabátjukat, lámpásukat kezükben lóhálva mennek haza. Nagy holdtányér ragyog az égen és tekint le rá szánakozó részvétellel. Neki úgy tűnik, hogy a holdnak is bolond anyja van, azért oly egyetértő a pislogása. Amint a kis sikátorba ért, az ő házuk elé, hirtelen megállt. A falnak támaszkodva, a csatornán túl ott állott ő... Tréne, a bolond. Fejét kihúzta a rongyos, fekete kendőből, szemével pedig mereven nézett valahová a semmibe...

— Hozzá lépni vagy nem lépni?...

Az rá néz, anyai tekintet, hallgat, de úgy rémlik, mintha mosolyogna. Mit mosolyog?

— Anyám, anyám! Te vagy az én anyám? Igen? — kérdezte a fiú és körülnézett, nem-e hallja, látja valaki. De az anya nem válaszolt.

Közelebb ment hozzá. szorosán mellé állt.

— Te vagy az én anyám? Igen? Te vagy?

A nő nem válaszolt, csak szemei meredtek a semmibe.

— Miért nem vagy te itthon? Miért csatangolsz az utcán?

Semmi felelet.

— Anyám! miért hallgatsz mindig? Miért?

És kitört belőle a sírás. De ő csak nem válaszolt.

— Akarsz enni? Igen? Akarsz enni? Mondd. Akarsz enni?

És ő csak nem válaszolt. A fiú gyorsan bement a lakásba. Benn kellemetlen, szomorú hangulat volt. Az apja az asztalnál ült és számolt. Nővére a konyhában állt és valamit főzött.

— Chajeml, akarsz enni? — kérdezte nővére. Oda húzódtott nővére mellé és miután szétnézett, apja nem figyel-e oda, ezt suttofta:

— Lea, anya kint áll az utcán.

A lány felső ajkát becsípte fogai közé és némán intett apja felé. Két szelet vajás kenyeret tett eléje. Chajeml kezébe vette a két szeletet és kivitte az anyjának.

— Egyél, hiszen éhes vagy.

De az tovább is néma maradt. Kenyérdarabkákat rakott a kezébe és bízta:

— Vedd el, éhes vagy.

És ő csak állott meredt szemekkel és hámult valahova messzire, idegen országba.

Jiddishből fordította: Galuthy Joél

LÁZÁR JÓZSEF:

ÖRÖKSÉG

Az imakönyv fedelén néhány név.

Szerény sor. Ezek az őseim.

Nincs köztük főúr, dúslakodó kalmár,

ki csüngött volna a bőség tőgyein.

Kicsiny boltosok szegény serege;

bajtól roskadtan is: Írásbamerülők, —

homlokuk gondtól gyűrött, sápadt az arcuk,

de lelkük fényes és igaz hittel hívők.

Némelyik tán titkos tudomány rabja.

garas helyett forró álmokat hajtó;

van, ki áldva fogadja büntetését

s a szíve mennyekbe nyíló ajtó.

Legendás szegények, holtig csodavárók,

fülledt tanházakban bölcseségre vágyók.

Jámborok szaváért vándorútra járók,

böjtökkel kesergők, zsoltórokkal áldók.

Az imakönyv fedelén néhány név,

összefont láncszemek, nemes örökség.

Béklyó ez a lánc: ha menekülök tőle, —

s ha büszkén hordom: pazar ékesség.

SÓS ENDRE:

HIÁBA FÉNYLIK...

*Az ősök csókja
s Isten ecsetje
csillagot festett
homlokomra, —
azóta, hogyha
eljön az este,
fénylik a csillag,
fénylik a csillag, —
de lelkem bolyong
elborongva.*

*Ó jaj, minden Volt:
végzetes Jelen,
mit nem űzhet el
soha Értelem:
ó, jaj, Tegnapok
tombolnak bennem,
Tegnapelőttök
és multabb Multak,
amik örökre
lelkemre hulltak.*

*E csillag megóv
minden bajtól,
e csillag megóv
minden rossztól,
az Ördögtől és
a Gonosztól,
de nem véd meg a
saját szíveimtől,
hogy multaktól
át- és átdőfve,
ne zokogjon
fel mindörökre,
s a lelkem mélyén,
mélyen éjén,
mint kalitkába
zárt galambok,
ne bűgjanak fel
— szörnyű hangok! —
elfojtott, titkolt
bánataim.*

*Rémek ugrálnak,
kőbor árnyak,
mélységes mélyén
a lélek-tájnak;
halott emberek
s élő tárgyak
keringenek
és nincsen vége
a rettenetes
taposásnak.*

*A boldogság csak
kékmadár és álom.
a boldogságot
én már nem találok,
a boldogsággal
nem vagyok rokon;
tudom: a csillag
hiába fénylik,
hiába fénylik
a homlokomon.*

*A csillagnak
az volt az ára:
elítéltek
szomorúságra.*

(1941.)

GÁL ISTVÁN: KET ERDÉLYI ZSIDÓ GRAFIKUS

Hirsch András

Erdély drága földje egymásután termeli ki a zsidó képzőművészeti tehetségeket. Most Hirsch Andrásra, a fiatal grafikusra figyelünk fel. Még hatása alatt áll azoknak, kik érzékeltették vele a módszert, amivel kifejezi a mondani valóit, de az elmondottak teljesen egyéniék; a poe edgari zürzavartól a székely népbabonák sötétjéig minden fellelhető sajátos művészetében. Még sok a mondani valója, képei túlszűfoltak témakészséggel, elbeszélni — inkább — elmesélni valóval. Az itt bemutatott képeim kívül igen szépek a *Halál-szerenád* és a *Gazdag* című képei, mind a fantasztikus miszticizmus jegyében. A *Tó titka* és *Nocturno* bátran lehetne két székely népmese illusztrációja.

Hirsch András 1913-ban Székelyudvarhelyen született, ott végezte középiskolai tanulmányait is. Francia- és olaszországi tanulmányútjai után a bukaresti egyetemen tanári oklevelet szerzett. Rajzolni nem iskolásévei alatt tanult, mivel a sablonszerű rajzoktatás nem volt reá hatással. Főleg szülőföldjének, útiélményeinek benyomásai keltették fel benne a hajlamot a rajzolás iránt.

Hirsch András a közeljövőben gyűjteményes kiállításra készül, melyről annak idején meg fogunk emlékezni.



Hirsch András: Az elátkozott kastély



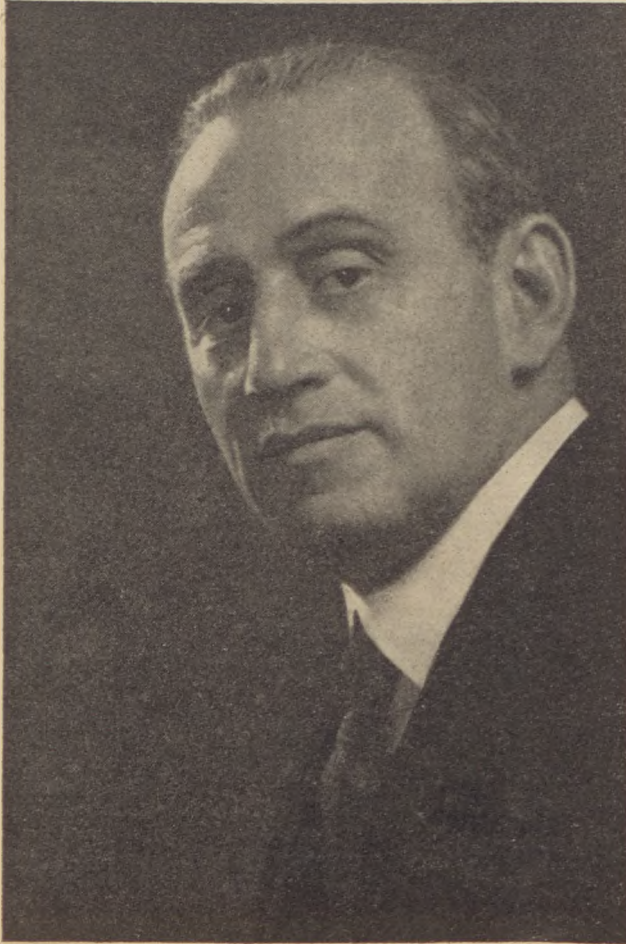
Lázár Éva: Tanulmányfej

Lázár Éva

Lázár Évát nem kell már olvasóinknak bemutatnunk. 1937-ben több alkalommal is foglalkoztunk sajátos művészetével. Művei, szereplése annyira összenőttek az erdélyi zsidó művészettel, hogy nincs ház, hol ne ismernék őt, legalább is reprodukciókból. Ösztönös művész ez az autodidakta piktor, úgy kifejezési módja, mint témáinak megválasztása annyira egyéni, hogy a képeit ismerő messziről is megállapíthatja, ki volt az alkotó kéz. Sokrétű művész Lázár Éva. Teljesen otthonos, úgy a grafikában, mint az olajfestészetben, de he nem vallott, szívesebben művelt területe mégis csak a szénrajz. Láttam tőle igen szép, színes, görögkeleti ikonokat, portréit, de rám melankolikus témájú, melankolikus kifejezésmódú, zsidó tárgyú képei voltak a legnagyobb hatással. Nála nem a *divat* követelménye volt a zsidó témák érzékeltetése, hanem az űzött nép bánatát, gondjait örökíti meg, amióta az ecsetet kezébe vette. Számos kiállításon vett részt, igen szép sikerrel, és pedig szülővárosában, Désen, az „Erdélyi Fiatalok“-kal, továbbá Kolozsvárott, Szatmáron és Nagybányán. A belföldi sajtóban foglalkozott vele több alkalommal a *Múlt és Jövő*, továbbá a Pécssett megjelenő *Fehér Barát*. A külföldi lapok közül az *Israelitisches Wochenblatt für die Schweizer* stb. Zsidó tárgyú képei közül a legszebbek az *Allampolgársági gondok*, *A mi kertünk*, *Káddis mondó gyerekek*. Egyéb tárgyú képei közül legjobban tetszettek az *En és az álmaim*. *Út, ami hozzá vezet*. A fiatal művésznő az őszi szezon alkalmával szintén gyűjteményes kiállításra készül, mikor is visszatérünk kiállítási anyagának ismertetésére.

DR. KOHN ZOLTÁN: RIBÁRY GÉZA 1889-1942

Amikor ezt a nevet leírjuk, történelmet írunk: a legutolsó négy küzdelmes magyar-zsidó évnék történelmét. Ribáry Géza úgy összenőtt ezzel a nem egészen teljes négy esztendővel és benne a magyar zsidósággal, hogy szinte azonosul a kettő: *az ember és a történelem*. És ennek kettős oka van: Ribáry Géza egyénisége és a kor, amely ehhez az egyéniséghez mint háttér simul. A kettő együtt ad csak hiánytalan egészet, plasztikus és drámai — és ha szabad ezt a szót használni — művészi és dekoratív kompozíciót. Annyira egy a kettő: a háttér és a figura, hogy szinte gondolatban sem lehet őket elválasztani. Azt sem tudjuk már, hogy időrendben melyik volt előbb; annyira beleönt a szörnnyű és tragikus távlatokba, annyira beleolvadt a szálguló eseményekbe, hogy a roppant terhek alatt görnye-



Dr. Ribáry Géza

dező és az irtóztató fájdalmaktól egekre kiáltó robusztus alakja csak a vészterhes háttérrel együtt hat való és meg-rázó élményszerűséggel. A háttér: a zsidó törvényektől megbolygatott és felzaklatott fájdalmas magyar-zsidó élet. Ez bolygatja meg és zaklatja fel finoman érző, nemes szívét, sebzi meg igazságérzetét, zilálja fel kultúra-szeretetét, lázítja benne támadásra és védelemre az emberi humanumot. Ez lendíti ki nyugodt, harmonikus, polgári életének körpályájából, hogy az üstökös száguldásával rohanja végig nyilegyenes, de rövid életútját. Ez szabadítja fel benne eltemetett, de élő, eleven zsidóságát.

Ribáry Géza egy eredményektől, sikerektől, dicsőségtől, elismeréstől, sőt talán hódolattól is terhes multtal toppan bele a magyar-zsidó életbe. De közéleti pályájának minden

babérja csak hervadt koszorúként övezi homlokát ahhoz a fejedelmi dícsfényhez képest, amellyel a zsidóság koronázza meg koronázatlanul jötevőjét. Neve nem volt ismeretlen a zsidóság előtt. A szűkebb közvélemény tudta róla, hogy az ügyvédi társadalomért komoly áldozatokat hozott, hogy intézményekbe örökítette nevét. De ez a név: Ribáry Géza igazi teremtő visszhangot a zsidóságban kapott. Itt sokszorozódott meg erkölcsi értéke, súlya, tekintélye. Itt bontotta ki szárnyát igazi varázsa. Csengett, zengett, búvölt és kápráztatott, lenyűgözött és meghódoltatott. Végigszálgultott az országon, és ahová elért, ott csodákat mivelt Ribáry Géza zsidóvá vált, zsidó tartalommal gazdagodott neve. Kezdetben csak tisztán a bizalom érzését ébresztette, később a reményt táplálta, hitet fakasztott, legendákat szőtt, majd végül valósággal a mítosz erejével hatott. Mindenki tudta, hogy ez a név maga a tisztaság, a becsületesség, a jószándék, a jóság, az önzetlenség, a tetterő, az akarat, áldozat, áldozat, csupa igazi és szent áldozat. Érthetetlen és felfoghatatlan, ismeretlen és elérhetetlen, különös és mégis való csoda. Mert csoda az, ha akad ember, aki magára hengeríti egy közösség roskasztó súlyát, az elesettek nyomorát, a nincstelenség gondját, aki eltemeteti magát a szenvedés szemfedőjével, bár élhetne gondtalanul, önfeladtn és mámorultan, élvezhetné a művészi széptől megígért puha, szép és kényelmes életét. Az önös érdektől sivataggá dermedt világunkban e roppant önzetlenség még a cinikus és szenttelen közönyt is térdre roskasztotta.

A zsidóság, született kritikái hajlama miatt, csak nehezen görnyed bele a tekintély jármába és csak ritkán emel önmaga fölé parancsoló és lenyűgöző hatalmat. Ribáry Gézával ezt tette. Talán alig van példa erre a magyar zsidó történelemben. Egyetemlegesen, a legkülönbözőbb vallási árnyalatok, a neológiától orthodoxián keresztül a legszélsőbb chászid velleitású hitközségekig föl tudtak tekinteni reá, és közeledni, alkalmazkodni, simulni akartak és tudtak egymáshoz Ribáry irányítása alatt. Nem tudni, hogy miatta, vagy érette olvadt-e egységbe a magyar zsidóság, de összeolvadt és összefogódzkodott a segíteni akarás egyetlen, hatalmas teremtő áramkörében: az *Országos Magyar Zsidó Segítő Akcióban*: Ribáry Géza csodás életművében. Az OMZSA-gondolat és eszme Ribáry Géza megfogalmazásában nemcsak a pillanatnyi anyagi szükségletek előteremtésének propagatív erejű eszköze volt, hanem állandó jövőtformáló, a magyar zsidóság jövőndő életútját döntően meghatározó életprogram, magyar zsidó életcél, melynek érvénye Ribáry Géza elgondolása szerint túl fogja élni a hét sovány esztendőt, hogy gyümölcsét a hét kövér esztendőben élvezze majd a magyar zsidóság. Ilyen hatalmas arányokban gondolkodott és ennyire zsidó volt a lelke mélyén ez a hatalmas, zsidó egyéniség.

Hogy honnan, miből merítette ezt a mérhetetlen dimenziójú és roppant erejű zsidóságot, csak úgy rejtély, mint az a kérdés, hogy miképpen tudott oly gyorsan, szinte márhólnapra zsidóvá válni az, akinek az OMZSA-gondolat megszületése előtt talán sohasem volt igazán, őszintén és mélyen megélt zsidó élménye. E kettős kérdésre megint csak a rejtélyt megoldó csodás elemnek a beiktatásával felelhetünk. Bizonyára a lelke mélyén hordozta a messiási zsidó mult évezredekbe visszanyúló távoli emlékeit. S ki tudja, milyen csodás ősrégi igazéztől mámorult meg a lelke és mennyi soha sem sejtett zsidó ősenek vérben-lélekben öröklődött heroikus hite szabadult föl benne, hogy áldozatként ajánlja föl önmagát a zsidóságért, a zsidó jelen legszentebb oltárán: a zsidó karitásért, örök példává és multhatatlan tanúságtétellé, hőrosszá és mártírrá.

Csak így értjük meg Ribáry tüneményes megjelenését a szomorú magyar-zsidó égboltozaton, amely távozásával oly reménytelenül sivárrá vált, hogy alatta csak keserves könnyeket onthatunk.

GELLÉN SÁNDOR:

A VIDÉKI ZSIDÓ FIATALSÁG VÁLSÁGA

A mai zsidó fiatalság előtt egy világtörténeti dráma játszódott le, amely egész életét új irányba toltta el. Szeme előtt csúszott ki a talaj apái lába alól s ebben a harcban az apák, az idősebb rétegek megfáradtak. Ilyen közönyös levegőben növekedett fel a mai ifjú zsidó generáció. Nem állt melléje senki, erőtlen keze lehullott, anélkül, hogy valaki is megfogta volna. Számbelileg egyre fogy. S a válság következményeképpen eltávolodott zsidóságától, a kultúrától s valami lelki csömör, érdektelenség hatja át. Zsidó életünk szempontjából a legsúlyosabb helyzetbe a vidéken, különösen az Alföldön szétszóródott zsidóság került. Bizonyos szakadás észlelhető közte és az egyetemes magyar zsidóság között. Különösen erős ez az ür azóta, hogy az emancipációs fejlődési folyamat két évtizeddel ezelőtt még külsőségeiben is törést szenvedett.

I.

Ha keressük a válságos helyzet kiváltó okait, vizsgálnunk kell a vidéki zsidó fiatalság életkörülményeit és lelki összetételét. A legutolsó évek eseményei arra kényszerítették a zsidóságot, hogy életét az egyre szűkülő, egyre zártabb lehetőségekhez alakítsa. A *numerus clausus*, a sajtókorlátozás, a kamarák felállításai, a gazdasági antiszemitizmus, majd a zsidótörvények kulturális, politikai és gazdasági vonatkozásokban deformálták életünket. Ezt a nyomást a vidék hatványozottan érzi. Megállt teljesen a fejlődés, sőt a fejlődéshiányon túl ma már bizonyos fejlődési képtelenségről is beszélhetünk. A vidék zsidósága a legnagyobb iskola-nehezégekkel küzd. A zsidó elemi iskolák pedig nemcsak az elemi népoktatás eszméjével indultak, hanem különleges feladatok volt: zsidóvá nevelni a fiatalságot, hívő, tudatos, határozott zsidóvá. Az a tény azonban, hogy az utolsó évtizedekben a fiatalság pusztulóban van, az iskolák sok helyütt becsuknak s ha még fennállnak is, már csak alig vegetálnak: iskoláink szellemében, szerepében, sőt alakító erejében érzékelhető visszahatást váltott ki.

Napjainkban a zsidó fiatalság a felette hozott törvény betűjéből döbhent rá zsidóságára. Ezen túl legfeljebb a hagyományok gépszerű ismétlése vált ki belőle — sokszor tehernek érzett — zsidó vonatkozásokat. A vallás eszmei tartalma messze eltér a gyakorlati értelmezéstől. Az Egyistenhit, messianizmus, biblia, próféták, a zsidó vallás erkölcsi, gyakorlati törvényei: szemükben történelem csupán, vagy még inkább a történelem néhány megsárgult, feledésbe merülő lapja. A mai zsidóságot a zsidótörvény, százalék, iparigazolvány, teherviselés, kántor- és papválasztás jelenti s ezek között csupán ritka foltok a mácosz, kol-nidré s a ritus különböző fázisai.

A vidéki zsidó fiatalságnak viszont nincsenek vezetői. Ennek eredménye, hogy széthull a közösség, a fiatalság ott keres magának kielégülést, ahol könnyebben elérhető számára. Nem zsidóságához közeledik, hanem egyre inkább távolodik tőle. Mindennapi életét a legsivárabb egyhangúság jellemzi. Minimálisra korlátozódott a társadalmi élet. S ami a válság kimélyítésében oly nagy szerepet kapott: súlyos osztálykérdés létezik, mely elválaszt egymástól szegényt és gazdagot, iskolázottat és iskolázatlant, kereskedősegédet és tisztviselőt. Itt is különös erővel jelentkeznek a zsidóság beteges érzékenysége. Az osztályellentétek nem tudott átvergődni a vidék s ez egyik főoka az összefogás megakadályozásának.

Közben egyre inkább nő a munkanélküliség. A gazdasági helyzet egyre romlik számunkra, a lehetőségek egyre csökkennek, sőt a legtöbb irányban teljesen megszűntek. A jövő pedig szomorúan kilátástalan fiatalságunk számára. S a kenyérgond előbbrevaló talán minden egyébnél.

*

Vizsgáljuk meg lelki alkatát is fiatalságunknak. Legjellemzőbb tünete az a lelki stagnálás, amely közvetlen következménye fentebb vázolt életkörülményeinek. Az állandó

hiány-érzés eredménye idővel fásultság, majd közöny. Fásultság a munka, pihenés, szórakozás, kultúra, zsidóság iránt, közöny önmagával és a lehetőségekkel. Szóval semmi igény.

A mai vidéki zsidó fiatalság nem képes haladni a szellem korszerű változásaival. A külföld és a nagyvárosok zsidó ifjúságában már jelentkező zsidó öntudat és hivatástudat, cél és megoldás-keresés a mi vidékünk zsidó fiatalságától távol áll. Mereven elzárkózott minden újkori gondolat, még csak meghallgatásra sem talál semmi új, nem hogy mérlegelésre. Az asszimiláció, disszimiláció csupán öntudatlan, következtelen történelmi fejlődés, a konzervatívizmus gyökere pedig csak a közelmultig ér. Sem a messzibb multtal, sem a jellel kapcsolata nincs s ez különleges, gyökértelen jelleget ad amúgyis magányos, szigetszerű életének. Nevelésének eddigi rendszere, vagy rendszertelensége azt eredményezte, hogy idegenkedik a népi zsidó gondolat, az egészségtelen ösztönével értékelés és megmondások nélkül élesen tiltakozik ellene. S ezeknek a jelenségeknek maga által vont falát nem tudja, de nem is akarja áttörni. Nem állítja vissza a folytonosságot a multtal, de nem is kapcsolja a jelenhez. Látóköre szűk, az események súlyát helytelenül mérlegeli, de hasonlóképpen hamis az a mérleg is, melyre önmagát és környezetét helyezi. S a válságos léleknek legszomorúbb vonása az, hogy alkalmazkodni nem tud, csak bénán áll az események rohanó áradatában. Ennek a helyzetnek, általában életmódjának és lelki berendezésének természetes velejárója volt a zsidóságtól való eltávolodás, a közösségérzés megszűnése.

II.

A válságból kivezető út nem lehet más, mint a változott időkhöz formálni a fiatalság életét. A megoldás nem lehet szükségmegoldás, részleges és időleges, nem is igényel nagy áldozatokat vagy erőfeszítéseket. Csak józan belátás kell, segíteniakarás és mozgékonyosság. Három főteendő van, amiknek útján történjék a segítség. Az első, alapvető szükség-szerűség: a szervezeti kiépítés. A második: a lelki átképzés és kulturális segítség, vagyis a nevelés. És harmadik: a gazdasági megoldás. A kibontakozásnak ezen az úton kell elindulnia.

Felállítandó egy központi szerv, mely egységesen irányítaná az egész vidék munkáját. Akár az *Országos Iroda*, akár más alakulat keretén belül. Ez a központi intézmény szerveznék meg a jelenlegi válságból való kibontakozást, irányítaná a szellemi életet s gazdasági téren segítségére lenne a vidéki hitközségeknek. Ennek a központi szervnek a feladata volna, hogy összefogja a széthullt zsidó fiatalságot, visszavezesse a zsidó közösségbe, visszaadja elvesztett zsidó jellegét és segítségül legyen a megfelelő vezetők kiválasztásánál. Hasson oda ez a szerv, hogy minden hitközség ott-hont adjon a fiatalságnak, hol szabad idejét eltöltse, kulturális, szórakozási igényeit kielégítse.

A megoldás második lépésének, a nevelésnek első és legfontosabb kelleke az *otthon*. Meg kell teremteni a zsidó fiatalság társas életét. Hogy betérhessen az a fiatalember vagy lány napi munkája után egy meleg, baráti helyre, hol ember és egyenrangú lény, arra a helyre, melyet saját otthonának vallhat. Ott foglalkozzon saját problémáival, a zsidóság kérdéseivel, aktuális dolgokkal, közben sportoljon, olvasson folyóiratot, könyvet, rendezzen vitaestet, tartson önképző előadást. Hallgasson meg egy-egy a fővárosból érkező vezető személyiséget, kit a központ küld le. Rendezzen be a könyvtárt a fiatalság és rá kell nevelni annak intenzív használatára. Kirándulások, versenyek elevenítsék a sportéletet. Zene, nyelvtanfolyamok, gyakorlati és szakkérdések megtárgyalása elégítsék ki az érdeklődőket. S mindezt oly módon kell az ifjúság rendelkezésére bocsátani, hogy abban szórakozást találjon. Ha kívánja s ha az idő megengedik, adjuk meg neki a táncot is. Mert minden eszközt fel kell használni arra, hogy a fiatalságot összehozzuk. De az egész

akerción végig kell vonulnia a zsidó jellegnek, a kihangsúlyozott zsidó jellegnek.

*

A következő teendő: a lelki átképzés. Elveszett hivatástudatát, öntudatát vissza kell adni a zsidó ifjúságnak. Tudatosítani kell az emberi élet, az emberi természet legmélyebb ösztönét: az élni-akarást. Hogy higgyen egy Láthatatlan Hatalom fensőbb, irányító erejében. Higgye, hogy ez az Ismeretlen, Megnevezhetetlen Hatalom állított bennünket erre a mai nehéz, megpróbáltatásokkal teli helyre, hogy hirdessük az erkölcsi világrendet, az Egy-Istenhitet, a nemes emberi ideálokat, eszméket, és a lélek, a gondolat szabadságát. Éljen határozott cél és határozott irányelvek szerint. Higgyen a jövőben, hol az igazság, emberiség, erkölcs az irányító elv.

A nevelő munkának különös figyelemmel kell lennie az osztályellentétek elsimitására. Össze kell hozni az ifjúságot és ügyes, hatásos munkával rávezetni a társadalmi kiegyenlítés feltételén szükségességére. Alkalmazkodóképessé kell tenni a fiatalságot. Rá kell nevelni, hogy a helyzetet úgy tekintse, amint az a nyers, meztelen valóságban van, s annak tudatával, tekintetbevételével rendezze be életét.

Vissza a zsidósághoz! Visszatérő mottó ez, alap és cél egyúttal, minden helyzet kiindulópontja s egyben végeredménye. Ennek tudata magával hozza azt a kívánságot, hogy megismertessük ifjúságunkat a zsidósággal, annak szellemével, kultúrájával. Meg kell ismernie zsidóságunk történetét, elhelyezkedését a világban, a zsidókérdés problémáit, időszzerű társadalmi, politikai, gazdasági kérdéseket, a zsidóság kultúráját, vallásos és világi irodalmát, de mindezeket túl az egyetemes kultúrát. Határozottabb népi szellemiség felé kell irányítani ifjúságunkat, gondolkozásának, belső felépítésének népi jellegét kell adni. Rá kell vezetni arra, hogy kérdéseinek megoldására ne a külső tényezők esetlegességét vagy kényszerítő körülményeit vegye igénybe, hanem okulva történelmi tanulságaiból, maga vegye kezébe sorsának intézését, önmaga erőfeszítéseivel oldja meg létproblémáit. Az igazság, sajnos, az, hogy fiatalságunk még nem eléggé érett az egyszerű társadalmi és szociális igazságok befogadására, sorsának, helyzetének átértékelésére.

*

S végül a harmadik főteendő: a munkanélküli fiatalság foglalkoztatása. A lateiner, kereskedelmi pályák egyelőre lezárultak fiatalságunk előtt. Rá kell vezetni őket azokra a megélhetési pályákra, melyek szabadon állnak előtte, hol megtalálhatja szerény, de megélhetését biztosító elhelyezkedését. Ilyen a háziipar, kisipari mezőgazdaság. Itt ismét szerep jut a központi szervnek. Adjon lehetőséget a vidéki ifjúságnak, hogy ilyen telepeket, tenyészeteket rendezzen be magának, hol csoportosan dolgozhatnak. Baromfitenyésztés, méhészet, anzóratenyésztés, gombatermesztés, — ahol pedig hely van rá: kertgazdasági és más hasonló gazdasági telepek alkalmasak arra, hogy a munkáját, állását elvesztett fiatalság elhelyezkedést találjon. Vegyen részt ebben minden hitközség, mert hiszen elsősorban az ő érdeke, hogy saját fiatalságát megőrizze. S ezeknek a telepeknek a berendezésére már van példa. Nem nagy befektetés kell hozzá, viszont elhelyezkedhetik benne mindenki, aki vállalja a munkát, a testvéri, produktív együttműködést.

Pesten működnek már átképző és kiképző tanfolyamok a Pártfogó Iroda keretén belül. Ezeket az ipari és mezőgazdasági tanfolyamokat szélesebb alapokra kell helyezni, hogy a vidék fiatalsága is részt vehessen benne.

*

A vidéki zsidó fiatalság mai helyzete kétségtelenül valóságos. Örvénybe került, melyből saját erejével kiutat nem talál. Ezért van szükség arra, hogy határozott kézzel belevöljünk ebbe a darázsfészekbe s hogy a határozott irányítás kivezesse hánykolódó fiatalságunkat a tisztultabb, egyenletesebb életbe. Mert ez a fiatalság a jövőnk, ez a fiatalság az élet folytonosságának a tényezője. És nemcsak szóra és belátásra van szükség, hanem az arra hivatottak kezdeményezésére, azoknak a cselekedetére, kiknek módjukban, hatalmukban áll ezt a kérdést a megoldáshoz segíteni. Mert segíteni kell, azonnal és a legalaposabban.

EDMUND WENGRAF:

HERZL TIVADAR*

Nyugat gyászolja benne századának
egy sziporkázó gazdag szellemét.

Ha irt, bűbajos, zengő stílusával
Melódiákat adott, zenét.

Akár elvont dolgokat magyarázott,
Akár szalon számára csevegett,
Mindig mester volt és a társasága
Neki adta a vezérszerepet.

A gondosan formált mondatait
Egyéni illat, báj hatotta át.
Ha olvasták, megérezték, hogy vele
Egy zseni pazarolja önmagát.
És Ischlben egy hű olvasónője,
De Bécsben is egy profán engroszista
Így sóhajtott fel a héten: „Hát meghalt
A legnagyobb német feuilletonista.“

De Keleten, a rémulések földjén,
Hol még gettóban élnek a zsidók,
Hol félénkek, nyomorultak, levertek,
Hol a pogrom van, jaj, és a szitok,
Milyen másképen siratja ma Herzl
Keleten sok apró, szegényes ház,
Ahol most egyetlen reménységükért,
Vigasztalójukért van a gyász.

Mikor már ellepett a szenny és átok
S füstfelhővé vált minden hitünk,
Jött Ő és egy csodálatos szép álmot,
Egy lehetőséget adott nekünk.
Ciont mutatta, őseinknek földjét
S megszépítette a komor valót...
Ah, zsidók, testvérek, gyászoljunk mostan:
A prófétánk, a királyunk halott.

Különös sors, kettőzött zseni-élet.
Ott szalon művészet gálans lovagja,
Itten a népszabadság eszméinek
A hirdetője s fanatikus rabja.
Ott a gúny, itten lendület és páthosz,
Keleten az erő, nyugaton tréfa,
Ott Horác, itten ősi foliánsok, —
Ott tárcaíró, itten próféta.

S néztek, itt is, ott is egész ember,
Tettét nem semmisítheti meg semmi,
Közülünk hánynak sikerült egy pályán csak
Ennyire tökéletes, zseni lenni?
Én nem vagyok a csevegés barátja,
Cionista is aligha leszek,
S mégis, bámulatal és szeretettel
Egy koszort a sírjára teszek.

Fordította: Halmos László
(Marosvásárhely)

* Ez a szép és vonatkozásainál fogva érdekes vers 1904 július 10-én, egy héttel Herzl halála után, a bécsi „Die Zeit“ című napilapban jelent meg.

A „RIBÁRY GÉZA“ TANONCOTTHON FELAVATÁSA. A Pártfogó Iroda szép alkotását, a „Ribáry Géza“ tanoncotthont június 5-én avatták fel díszes közönség jelenlétében. A tanoncotthon közel száz tanoncnak pótolja a szülői házat. Az avatóbeszédet dr. Polgár Géza mondta. A tanoncotthon gondnoka Nemes Lipót tanár, a kiváló pedagógus, a zsidó tanoncügy legavatottabb munkása.

S. HEGYI LÁSZLÓ: „FRANCIAORSZÁG VISSZAFORGATJA AZ ÓRÁT”

E. Renan 1883. májusában előadást tartott a nem sokkal azelőtt alakult Zsidó Tudományos Társaságban (Société des Études Juives). Az előadáson jelen volt A. Rothschild báró is. Ő köszöntötte előadása előtt a nagy tudóst. Franciaország pedig akkor is egy nagy „débâcle” után volt. Renan előadásában, mely a zsidóság és kereszténység kapcsolatait vizsgálta (*Identité Originelle et séparation graduelle du judaïsme et du christianisme*), visszatekintett a zsidóság franciaországi multjára is és 1789-nek a francia zsidóság életében döntő sorsfordulatot jelentő szerepét méltatva, megállapította: „Maga a zsidó nép volt az, amely előkészítette azt, előkészítette egész multja által, prófétái: Izrael nagy vallási alkotói által, akik hirdették az emberiség hitben és jogban való egységét.” Ezzel a mondatával Renan mintegy azt a tételt is megfogalmazta, hogy a zsidóság sorsa (Franciaországban) össze van kapcsolva 1789. gondolatkörével. Az utóbbi bukása az előbbinek a bukását is jelenti.

A Franciaországban ma, különösen szellemi téren lejátszódó események Renan tétele mellett látszanak tanúskodni. Ugyanazok (Ch. Maurras és köre), akik mint a mai Franciaország hivatalos szellemi háttere, minden eszközzel szeretnék eltüntetni 1789. emlékeit a francia nép életéből, egyben a zsidósággal szemben is elutasító álláspontra helyezkednek. Hogy ez így van, azon nem nagyon lehet csodálkozni. És hogy miért van így, az sem nehezen megfejtethető kérdés. Amióta a zsidóság szétszóródva él a népek között, mindig rá volt utalva azok megértő jóindulatára. Már pedig mi mást jelent a francia forradalom hármasszava, mint jóindulatot (a most megindult kritikákból ugyan nem egészen ez derül ki, lásd pl. Gustave Thibon: *Christianisme et démocratie*, vagy René Gillouin idevágó cikkeit a *Revue Universelle*-ben), mi mást jelent, mint a társadalmi osztályoknak egymás közt, a nemzet egészének pedig a többi nemzetekkel szemben való toleráns és emberi magatartását?! Hogy a történelem folyamán az elvek nem valósulnak meg éppen ideális formájukban, hogy osztályérdekek eszközeivé lesznek, arról nem az elvek tehetnek. A politikai jelszavak csak üres edények, amelyeknek értéke csupán attól a tartalomtól függ, amellyel megtöltik őket. A francia forradalom hármasszava végeredményben megállotta volna a helyét, ha megfelelő tartalommal töltik meg. A jelszavakon nem sok múlik. Három másik egymás mellé állított szép szó (*autorité, hiérarchie, patrie*) ugyanúgy megbukhatik a történelmi valóság síkján (ha a tartalom, amivel megtöltik, nem lesz becsületes), mint az előbbi három.

De nem célo, hogy a francia forradalom elvei mellett érveket pro és contra felvonultassam. A történelmi folyamatokat nem igen lehet megállítani, végső kifejlődésük pedig az idő mélyén van elrejtve. 1789 — a nem egészen becsületes tartalom miatt, amellyel megtöltötték — már régen megbukott. Franciaországi felszámolása azonban csak most megy végbe. Az időben már előbb megindult kritikákból most „politikai valóság” lett. Ami a harmadik köztársaság közel háromnegyed évszázadán át a másik oldalról felhangzó ellenzékiség volt, most a politika hivatalos iránya lett.

Hogy mi lesz a francia zsidóság sorsa, nem vizsgáljuk. Ez úgyszint csak részletkérdés: az emberiség összes kérdéseire andandó feleletek egyike. Célunk csupán az, hogy meg-

mutassuk a mai Franciaországnak a szellemi hátterét és annak a zsidósággal szemben való állásfoglalását.

*

Azok, akik a közelmúlt kedvéért szívesen megfedkeznek a történelemtől, hajlamosak arra, hogy a francia antiszemitizmust csupán a Rajnán túlról származó importcikknek tekintsék. Ez a vélemény azonban, ha Agobard lyoni püspök IX. századában tett nem éppen hízelgő kijelentéseire, vagy a középkori francia misztériumok zsidófaló dialógusaira („*Mystère de la Passion*”, „*La vengeance*”) gondolunk, vagy ha Voltaire filozófiai szótárát (l. *Abrahám*), a Goncourt-testvérek „*Manette Salomon*”-ját lapozgatjuk (Coriolis írja idealizmusával szembeállítva *Manette* vég-sőkig vitt materializmusa) — nem igen fog megerősödni bennünk. Az viszont igaz, hogy ezek a megnyilatkozások inkább csak egyéni hangok voltak és nem váltak a zsidóság ellen irányuló, az állam gépezetét is igénybevevő koncentrált támadássá. Ugyanakkor, amikor Voltaire megírta a „*Dictionnaire Philosophique*” gyakran nem éppen hízelgő cikkeit, Montesquieu kijelentette, hogy a zsidók általános jó helyzetét Európában a haladás jelenek fogja fel.

Hagyományok azonban mégis csak vannak. Sőt azok, akik a meg nem szállt Franciaország „fentről jövő forradalmán” ideológiai alátámasztását kísérik meg kiépíteni, tulajdonképpen szintén a multat jelentik: Franciaország századvégi nagy válságát: a Dreyfuss-pert, az annyi vitát kavará *Action Française*-t, amelyet végül is XI. Pius oly erélyesen elítélt, Drumond „*France juive*”-jét (ezt a rendszerbe foglalt, tudományos antiszemitizmust) stb.

Szellemi vezérük pedig Charles Maurras, az *Action*



Hirsch András: Tündéralom

Française igazi megalapítója, az integrális nacionalizmus keménytollú publicistája — a harmadik köztársaság örök ellenzékije. *Maurras* a katolikus egyházban nem Krisztus alkotását látja, hanem a római szellemből született organizációt, amely a „szubjektív, romboló, zsidó szellemből” fakadó kereszténységet legyőzte. Felfogását híven tükrözik a „*Le dilemme de Marc Sangnier*” c. könyve bevezetésében azok ellen írt sorai, akik a római jelleget el szeretnék tüntetni az egyházból: „El fog jönni az idő, amikor majd megborzadtok tőle. Ha a római elemet elnyomjuk, és ezzel leromboljuk a hagyomány erejét és egységét, szükségképpen a katolikus hit írásos emlékei fogják elfoglalni azt a fontos szerepet, amely eddig Rómáé volt. Közvetlenül a szövegeket fogják elővenni, a betűt fogják olvasni. A betű pedig, amely zsidó, zsidó módra fog beszélni, ha nem Róma értelmezi azt. Eltávolodva Rómától, papjaink azon a fejlődésen fognak átmenni, mint Anglia, Németország, Svájc, sőt magának Oroszországnak és Görögországnak a papjai is. Pásztorokká, az evangélium szolgálóivá válnak, egyre jobban a rabbinizmus felé fognak fordulni, benneteket pedig Jeruzsálem felé fognak hajlítani.” Majd ugyanott: „Hogy kikerüljeteK egy tekintélyt, mely lényegében latin, hajlandók vagytok semitizálni magatokat? Én nem kívánom honfitársaimnak a németek és angolok intellektuális végzetét, akiknek egész kultúrájuk, kezdve a nyelvtől a költészetig, a legvisszataszítóbb hebraizmusokkal van megfőrtözve.”

Maurras-nak tehát olyan kereszténység kell, amelyik tökéletesen letisztította magáról a zsidó eredet nyomait. Az e fajta kereszténységnek azonban egyetlen nagy hi-

bája (mint ahogy azt a hivatalos egyház már régen meglátta és elítélte), hogy nem igen nevezhető többé kereszténységnek. A kör többi tagja — a *J. Bainville* által alapított *Revue Universelle* köré csoportosulva — a közelmúlt, a francia forradalom gondolatkörének kritikájával foglalkozik. Négy cikk közül legalább három ezt teszi. A theoretikusok örök fáradhatatlanságával keresik azokat a bűvös formulákat, amelyek az életre alkalmazva, feltétlenül megszüntetik a múlt bajait — melyek természetesen csak azért állottak elő, mert egy emberöltővel, vagy esetleg egy évszázaddal előbb nem jó formulákat keverték ki a szellem doktorai.

René *Gillouin* a francia állam doktrináját vizsgálva („*Doctrine de l'État français*” a *R. U.* egymást követő több számában) az új állam nacionalizmusát (és ez nem érdektelen a francia zsidóság jövője, vagy legalább is jelene szempontjából), így határozza meg: „Nemzeti, azaz kizár a kebeléből, vagy legalább is megfoszt minden irányító befolyástól minden olyan egyént vagy csoportot, amely vagy faji, vagy meggyőződésbeli szempontból nem képes legfontosabbnak tekinteni a francia hazát és a francia érdeket.” Az ilyen mondatok jelentése nem kétséges.

Mindezek világosan mutatják, hogy a vesztett háborúk szokásos kíséző jelensége, a nagyfokú türelmetlenség Franciaországban is könyörtelenül bekövetkezett és mutatják azt is, hogy az elméletek furcsa, veszedelmes csipkerózsikák, amelyek csak az alkalmas történelmi pillanatra várnak, hogy újraébredjenek és megijesszék azokat, akik azt hitték róluk, hogy végleg jobblétre szenderültek.

PROF. DR. DONÁTH GYULA: A JERUZSÁLEMI EGYETEM 1941. ÉVI MŰKÖDÉSÉRŐL*

A második világháború dühöngése, melyet az összes világrészek és hazánk is annyira megéreznek, természetesen a Szentföldet sem hagyta érintetlenül. Azonban — hála az Égnek — a Jisuvban a földművelés, az ipar, a kereskedelem, az iskola-, tudomány- és egészségügy serényen tovább folynak. Ha némely ágak csorbát is szenvednek, mint pl. a narancstermelés és ennek fontos kivitele — főleg Angliába —, úgy éppen a gabonának új ültetése és ottani fogyasztása nagy és öröndetes esemény számába megy. (Lisztet eddig — különösen Ausztráliából — importálni kellett. Még pár év előtt egy budapesti nagy gőzmalom vezetője, ki Keleten járt, panaszkodott nekem, hogy a híres magyar lisztet az ausztráliai verseny miatt oda bevinni nem lehet).

Ami a Jisuv tanügyét illeti, 1941 nyarán kétszáz tanító számára előadásokat rendeztek a bibliai tudományokból, zsidó történelemből, pedagógiából, matematikából és biológiából. A tanítók nagy örömmel és hálával vették, hogy a legújabb tudományos kutatásokkal megismerkedhettek.

Prof. *Sukenik*, a héber egyetemnek a külföldön is elismert archeológiai kutatója, a mai Szamariáról (a régi Szichem), kurzust tartott százhusz hallgató előtt.

A mult esztendőben a héber egyetemen hatvankilenc promóció történt, ami az eddig ott elért legmagasabb szám. A felavatottak között (húsz nő volt közöttük) harmincöt bölcsészdoktor (*magister artium*) és harmincnégy természettudományi doktor (*magister scientiarum*).

A Héber Egyetem Barátainak Szövetsége a mult év december 7-én Tel-Avivban tartotta meg közgyűlését. Nyári kurzusokat rendezett nevezetesebb helyeken, mint: Tiberias,

Ramath-Gan, Hedera, Rechovoth, Kfar-Vitkin. Tudjuk, hogy a Héber Egyetem Barátainak Szövetsége az egész világon sok résztvevőnek örvend.

Megindult a héber egyetemnek egy igen fontos intézménye: a torna- és sport-oktatók kiképzése a középiskolák számára.

A palesztinai kormány tudományos tanácsadó testületet szervezett a közelítés kérdéseivel kapcsolatban. Élén működnek: Prof. *Magnes*, a Héber Egyetem elnöke és ennek titkára, a magyar származású Prof. *Farkas*, matematikus.

Örömmel állapítjuk meg a Héber Egyetemnek további fejlődését minden nehéz viszonyok között. Sok magyar ifjú és leány vágyódó szemei csüngenek azon és a jelenleg még aránylag kedvező viszonyok között élő szülők sem tudhatják, hogy nem kell-e majdan a Héber Egyetemet igénybe venniök gyermekeik számára.

Bármi legyen a zsidóság sorsa ezen világháború után Erec Jisraélben, a földművelés ottan mélyen begyökerezte népünket a földbe, az Egyetem pedig, mint egykoron Jabne iskolája a Templomnak római elpusztítása után, megóvjva a zsidó szellemet az enyészettől. És teljesülnek a Szentírás szavai: „Mert Cionból indul ki a Tan és Isten igéje Jeruzsálemből.” Tehát szombati imádságunk értelmében bízva mondjuk: „Ne félj, Jákob, szolgám!”

* Részben előadatott a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége Egyetemi Bizottsága jelentésében az 1942 június 21-i közgyűlésen.

KRÁMER MIKSA 1852-1942

Krámer Miksával ismét eltávozott közülünk egy ember, akinek személye és élete illusztráció és dokumentum volt. Illusztráció ahhoz, mit eredményezett asszimilációban az 1867 utáni és körüli magyar politikai és társadalmi légkör, és dokumentumát annak, hogy, igenis, voltak és vannak valódi magyar-zsidók, akik szívükkel és lelkükkel egyformán és őszintén magyarok és zsidók.

Krámer Miksa az emancipációs törvény előtt született és néhány évvel túlélte ennek az emancipációs törvénynek megtörését. Hosszú élete volt Krámer Miksának, ennek a tetőtől-talpig hű magyarnak és zsidónak, de nagyon rövid élete volt az emancipációs törvénynek, rövidebb élete, mint egyetlen emancipált magyar-zsidónak. Krámer Miksa élete tulajdonképpen a közelmúlt és jelen magyar zsidóságának történelme dióhéjban. Születése, feltörekvése, érvényesülése és halála, hajszálpontosan követi a magyarországi zsidóság legújabb történetének és rövid fénykorának útját.

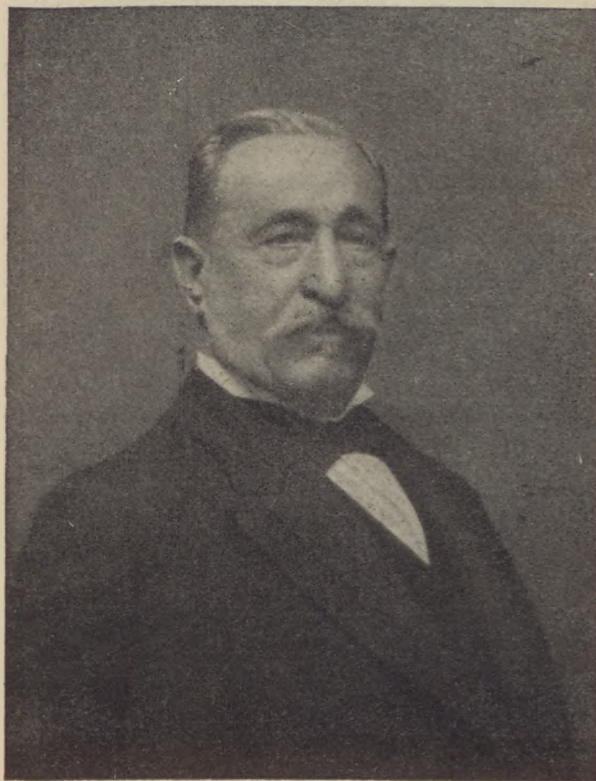
Krámer Miksa szegény szülők gyermekeként született három évvel a szabadságherc leveretése után, mikor szerte az országban számtalan magyar-zsidó család élt, kinek hősi halottja, sebesültje, bujdosó honvédje, rabságban sanyalódó „rebelle” volt ebben a hazában, de polgárjoga nem. A jogtalanságban és szegénységben született kis zsidófiú iskolái elvégzése után Pestre jött fűszeresinasnak. Szorgalma, hűsége, tehetsége annyira megszerezte számára gazdája szeretetét és háláját, hogy örökösévé tette őt s az egykori kishonti zsidófiúból hamarosan önálló, pesti kereskedő lett. S ezzel, a fejlődő fővárossal egyidőben s szinte ugyanabban a tempóban, elkezdődött Krámer Miksa gazdasági fejlődése is. A fűszer szakma hamarosan szűk lett tehetsége számára. Virágzó és jömenetelűvé fejlődött üzletét nemokára otthagya és minden előképzettség nélkül, pusztán intuitív, veleszületett tehetségére bízva magát, átment a bankszakmába. Rése volt egy valaha ismert és jelentős pénzintézet, a *Fővárosi Kereskedelmi Hítelintézet* megalapításában, és több, mint négy évtizedig vezérigazgatója volt ennek az intézménynek. Közben volt ideje hűségesen és készségesen megadni a császárnak, ami a császáré, tizenöt évig katonáskodott, közös huszár volt és a számára elérhető legmagasabb katonai rangot is megszerezte.

Gazdasági sikerei, kereskedelmi tisztességének és snádig evénységének híre hamarosan ráirányította a fővárosi társadalom és közélet figelmét is. Az exkluzív és akkor még csaknem teljesen zsidómentes IV. kerület keresztény kereskedő társadalmával azzal tisztelte meg, hogy a székesfőváros közgyűlésébe képviselőjének küldte be. Krámer Miksa nehezen vállalta a megtisztelő megbízatást. Az első emancipációs generációhoz tartozott, a *Goldziherek*, *Kiss Józsefek*, *Bánócziak*, *Goldmarkok* nemzedékéhez, akikben még megvolt az az okos és önérzetes szerénység, mely a siker telében is mindig számolni tudott zsidó voltával és nemhogy önmaga nem tolakodott soha az első sorba, de még akkor is megfontolta az éleállást, amikor nem-zsidó polgártársai kérték meg erre. A belvárosi keresztény kereskedőtársadalom bizalma és megbecsülése azonban mégis a székesfőváros közgyűlésébe küldte Krámer Miksát, aki ezen a közéleti munkaterületen is behízonvította tehetségét és rátermettségét. *Megszakítás nélkül harmincegy évig volt székesfővárosi bizottsági tag*, befolyása és tekintélye olyan nagy volt, hogy kevesen vetekedhettek vele. Hogy hűségesen képviselte kerülete érdekeit és volt eredménye a munkálkodásának, hízonvítia, hogy a *Belvárosi bizalma hosszú időre az előjáróhelyettesi székbe ültette*.

Amilyen becsületes, eredményes honpolgár volt Krámer Miksa, olyan becsületes és áldozatkész zsidó is tudott lenni. Egy szép, anyagi és erkölcsi sikerekben gazdag élet tapasztalatait, megmaradt energiáját több, mint évtizedig önzetlenül szentelte a zsidó közügyeknek, előbb, mint a *Pesti Chevra Kadisa* alelnöke, később, mint elnöke s egyben az *Aggokházának* is elnöke. Szinte élete utolsó percéig bejárta a *Chevra* hivatali helyiségeibe, résztvett annak nagyszabású

karitatív működésében. Az *Aggokházának* öregjeit különösen szerette, minden évben uzonnán vendégelte meg őket s be nem teljesült, legszebb tervei közé tartozott az *Aggokháza* házaspárok számára berendezett osztályának létesítése, hogy azok az öreg házaspárok, akik egy hosszú élet alatt egymás mellett öregedtek meg, egymás mellett élhessék le utolsó napjaikat is. Ez a szép és meleg szívre valló terve azonban nem valósulhatott meg a *Chevra* eltávozott galambörs elnökének. Az utolsó néhány év előre nem látott szörnyű kiadottsággal megakadályozott minden ilyenirányú elhatározást.

A krónikás csendes, mély sóhajjal néz Krámer Miksa eltávozott alakja után. Elszállt vele a budapesti zsidóság fénykorának egy markáns szemtanuja és cselekvő résztvevője. Ha végignézünk Krámer Miksa életének útján, csupa dicséret, csupa dicsőség, fejlődés, európaiasodás, erkölcsi és anyagi eredmény ez az út. Egy fiatal főváros és egy friss, lelkesedően munkaéhes társadalmi réteg emelkedésének korszaka. A korszak, melyben Budapestnek gyárjai, európai nivóú pénzintézetei, színházai, sajtója, áruházai lettek s amikor a fővárosi zsidóság soraiban gyárosok, bankelnökök, áruháztulajdonosok, színházigazgatók, lapszerkesztők teremtek ezeknek az intézményeknek vezetésére. *Különös zsidósors, hogy ami a zsidó egyénnél érdem, hűséges kötelességteljesítés, a tehetség diadala volt, mely minden korszorúnál díszesebben borul az eltávozott zsidó férfiú koporsójára, az végzetes bűnné, eléggé meg nem torolható vétekké és a közösség elleni merénnyé vált a zsidó összesség részéről. Miért, hogyan? — talán egy későbbi történetíró megérti ezt. Mi, kortársak, a Krámer Miksák koporsója mellett sehogysz tudjuk ezt megérteni.*



Krámer Miksa

BERKÓ SÁNDOR:

LEHAJTOTT FŐVEL, SZÓTLANUL

Stefan Zweig emlékére

A réten át bolyongtam meg-megállva,
sárban, tócsák közt, a város megett.
Talpam alatt az ég ezüstje villant,
hullámaiból föl-fölremegett
itt egy fa, ott egy sárba görnyedt viskó,
tótágast állva, s még lejjebb a Nap,
mint elsüllyedt kincs a tengerfenéken,
szikrázva guggolt a felhők alatt.

Minő világ! Csak bandukoltam némán,
a víztükörben kutattam magam,
nevettem, hogy itt mennynek és pokolnak
mindenütt épp a fordítottja van...
Nevettem, aztán... — ki sejtí a lélek
rejtelseit? — hökkenne, mint aki
titokra döbönt s még nem érti, vagy tán
csak érzi s nem tudja kimondani,

úgy álltam ott. A rét, a fák, a viskók,
az ég, a Nap, mind s velük én magam,
ezernyi színben egybefolyva, lassan
forogni kezdtünk e bizonytalan
lápos világgal, — s pihegve rebegetem:
— Melyik, melyik hát a való világ?
Fejem felett a hegycsúcsok, az égbolt,
vagy talpam alatt a viskók, a fák?

A harc? a könny? ... A béke? a mosolygás?
Vagy, mint e táj a víztükör alatt,
minden, mi szemnek és szívnek kitárul,
önönmagának fordítottja csak?
Az ágyúcsövek békét mennydörögnek?
A haldokló is életért hörög?
S az ősz Mesterre gondoltam, ki útnak
indult az örök fellegek mögött,

az ősz Mesterre gondoltam, s a fényben
már láttam is a kis hotelszobát,
a villanást a bomlott idegek közt:
élet s halál között a nagy tusát,
az ernyedő test rángó kínjait s a
révült szemekbe húnyó csillagot, —
hogy égett, izgott, jelzett és vezérelt,
hogy szállt az éjben. hívott, biztatott!

Önként lehullt már. Vagy tán le se hullt. csak
az alkony bontja lassan szárnyait? — —
A tócsák közt már szürkültek a felhők,
aranyhalacszkák szelték hajkait,
a fák, a viskók elmosódni kezdtek
és éreztem, ha lejjebb hajolok
a víz fölé, a zajló égitestek
között meglelném azt a csillagot.

És ekkor, mintha éppen erre várnék,
csobbant a hab, s mint apró fényjelek
a túlvilágról, éreztem, a Mester
fáradt mosolyú szeme rámmered
a mélyből s nem szól, hiszen ő se tudja,
kettőnk közül melyik a látomás,
kettőnk közül ki a halott s az élő...
Ó, Jeremiás, agg Jeremiás,

suttogtam s, pillám lecsukva, a szennyes
égre emeltem ifjú homlokom, —
ma még bástyákon lépkedek vitézül,
holnap már saját kezemtől bukom
a mélybe le, s tán csillag leszek én is, —
élet és halál oly bizonytalan,
oly érthetetlen ezen a világon,
hol mindennek a fordítottja van.

A harc, a könny? ... A béke, a mosolygás?
Melyik hát, melyik a való világ?
Csak bandukoltam, tócsák közt, a sárban,
mint síri árnyék, a réteken át,
lehajtott fővel, szótlánul, kezemben
meg-megingott a mogyorófajtot, —
melyik, melyik hát? ... Egy-egy víztükörből
riadtan lestek rám a csillagok.

A „GYÖNGYSZEMEK“ SIKERE. Szabolcsi Lajos háromszázötven oldalas műve: *Gyöngyszemek a Talmudból és a Midrásból* méltán megragadta a nagyközönség érdeklődését. Két kötetben több mint ezer talmudi szemelvényt közöl a szerző, feldolgozva a ma legszínesebb irodalmi nyelvén. Egy új világ tárult az ámuló olvasók elé: az Agáda színes kertje, modern köntöshen, csupa szépség, jóság, nemesség és szeretet. Az igazi, nem hamisított zsidó morál legszebb gyöngyei.

A mű sikere meglátszott azon is, hogy a felekezeti élet centrumaiban külön előadásokat tartottak róla, a sajtóban és a szakfolyóiratokban pedig tanulmányok hosszú sora jelent meg a *Gyöngyszemekről*. A Pesti Hitközség tudós elnökhelyettese, dr. Boda Ernő kormányfőtanácsos két tanulmányt is szentelt Szabolcsi Lajos művének, melyről megállapította, hogy „eseménye felekezeti életünknek, eseménye irodalmunknak. Ez a mű hézagpótló. Ebből tanulni kell és tanulni lehet. Tanuljuk meg újra és újra: ez a Talmud!“ Dr. Vidor Pál budai rabbi a tanítóság számára magyarázza tanulmányában a könyvet, míg a *Múlt és Jövő* hasábjain dr. Groszmann Zsigmond pesti rabbi közölt beható ismertetést.

Az a társadalmi bizottság, mely Grosz Dezsőnek, a Fiúárvaház alelnökének vezetésével alakult a mű propagálására, a Pesti Chevra Kadisa termében tartotta meg beszámoló ülését. A megjelentek szeretetteljes ünneplésben részesítették Wertheimer Adolfot, az IMIT illusztris elnökét, kitől a munka kiadásának gondolata kiindult és aki azt az IMIT patronátusa alá helyezte.

Dr. Schwarcz Benjámint, a Bethlen-téri Templomkörzet kiváló rabbija külön köriratot intézett híveihez a *Gyöngyszemek* megjelenése alkalmából. Ebben a köriratban a következő szép szavakat írja dr. Schwarcz Benjámint: „A legmértőbb és legmaradandóbb emléket ezzel a művel állította Szabolcsi Lajos apjának, Szabolcsi Miksának. Úgy az apának, mint a fának a Talmud elbűvölő agádjája kiaknázása volt szent élethivatásuk. Ezek a legszentebb hagyományokat varázsolják elénk, lenyűgöző szépségükben és évezredekkel túlélő bölcsességükben. A „Gyöngyszemek“ tanítanak, nevelnek, jobbakká tesznek és gyönyörködtetnek. És ami a mai időkben a legfontosabb: megvigasztalnak. Azért nem hiányozhatnak egy zsidó otthonból sem!“

GERVAI SANDOR:

A VILÁGIRODALOM ZSIDÓ VÁNDORA STEFAN ZWEIG 1881—1942

A népek lényegének és arcképének pontos kifejezését és megrajzolását korunk tipológiája elsősorú feladatának vallja. Prohászka Lajos Európa népeit így csoportosítja: a francia: stilizátor, az angol: telepes, a német: vándor, a magyar: bujdosó. A zsidó népre vonatkozólag, tudományos szempontból még nem alkottak ilyen határozott, lezárt véleményyt. A népek azonban bizonyos gyűlölködő színezettel, függetlenül a tudósok megállapításaitól, szinte közhelyszerűen a „holygó“ jelzőt teszik a „zsidó“ mellé. Ez történelmi tévedés: t. i. sorsa szerint, amióta a zsidó népet, Jeruzsálem feldúlása után, kitelepítették ősi országából, valóban igen gyakran kényszerült új otthont, új hazát keresni, lelkében azonban „sátorlakó Jákob“, aki fokozottan szenved e zord végzet miatt. Stefan Zweig osztozott népe sorsában. Fiatalkorában a tanulóévekben önként indult távoli utakra, később a kényszer sodorta a holyongásra.

Stefan Zweig *dybuki* lélek volt, aki sok-sok *gólem* testében keresett szállást. De szenved és gyötrődik, mert nem találta meg végleges hazáját. „Nem adatott meg nekünk, mint más népeknek, a rög, amely kössön, nem a haza, hogy abban éljünk, nem a nyugalom, hogy meghízlalja szívünket. Nem békességre választattunk mi a népek között: világvándorlás a mi sátorunk, fáradtság a mi földünk és Isten a mi hazánk minden időben.“ (.,*Jeremiás*“.) Lélekbemarkoló gyónás ez a száműzetésbe került, szerteszét szóródott zsidó nép életéről. Drámában írta le, még sincs benne túlzás, sem színpadi nagytűzés. Megtalálta a legkifejezőbb szavakat, amelyek sohasem lettek hülsenek hozzá. A zsidósághoz való viszonya olyan volt, mint a gyermeké a családhoz, innét indult el. Ez volt az alap. Nem kellett felfedeznie a zsidóságot, mint valami néprajzi ritkaságot, amely kivézettségben van, nem szakadt el a zsidóságtól, éppen ezért nem is kellett hűnbánóan, tékozló fiú módjára megtérnie. A családhoz tartozott: joga, sőt kötelessége volt a zsidó univerzális világszemlélethez híven, kitárni lelkét az emberiség, a mindenség, az egész föld felé. Kora zsidó írói féltéken fordultak népük felé, s ha mégis megtették, — magyarázták, mentegették e kisiklást. Stefan Zweignak művészi, irodalmi szempontból soha nem volt kérdéses a zsidóság: sem mint műveinek tárgya, sem a hozzávaló kapcsolata. A válságos pillanatokban mindig megszólalt. Akkor is, ha kifelé, a többi népek előtt kellett kifejezni, mi a véleménye a zsidóságnak a legfontosabb dolgokról. Ezt elmondta a *Jeremiás*ban, íróhoz méltóan, mindig ügyelve, hogy a dráma ne süllyedjen a vezércikk színvonalára. S megalkotta a *Jeremiás*ban azt a színművet, amely a *Dybuk*kal együtt, az európai zsidóság két ellentétes részének, a keletinek és nyugatinak kialakult világnézetét mutatja.

Az „*Örök lámpás*“ már útjelzés, biztatás és bátorítás. A család veszélyben: kialszik a remény és nő a csüggedés. A világ nem tartja magáénak e bajokat és nem aggódik a veszedelem miatt, amely fenyeget. Stefan Zweig ott áll az élen, azok között, akik tudják a megváltás módját, ismerik annak útját. Ő, akit *Herzl* fedezett fel s aki a legelső között volt, akik belátták a zsidó állam felépítésének kötelességét, Palesztinában hitte és látta a megoldást. Mintha előre érezte volna, hogy Brazília csakis saját népének lehet a „jövő országa“, de a zsidó népnek csak *Erec Jisrael* jelentheti a jövőt. Itt kell megkeresni és megtalálni az „örök

lámpást“, mert itt veszett el. Vigasztalás ez? Stefan Zweig komolyan hitte, hogy az. „Az Isten megvigasztalt engem, mostantól fogva én is vigasztaló akarok lenni. Gyerünk a testvérekhez, a csüggedőkhöz, hogy felállítsuk szívükben a templomot és felépítsük bennük az örök Jeruzsálemet.“ Annak, aki hivatásának tartotta, hogy csüggedő testvéreit megvigasztalja, — aki tehát nem lebeg gyökértelenül a levegőben, — annak megvan az erkölcsi joga ahhoz, hogy hozzá szóljon a kor nagy, izgató, elöterben álló kérdéseire.

A vándor, akit a történelmi végzet kényszerít erre a súlyos szerepre, mint Stefan Zweig, amint kilép közösségéből, nyomban tájékozódni kezd s társait keresi, barátokat, fajra és felekezetre való tekintet nélkül. Ugyanakkor körül néz, megállapítja: ki az üldöző, az ellenfél? . . . Természetesen ez csak jelkép, akár *Rotterdam* *Erasmusról* van szó, aki barátoknak számít, vagy *Calvinn*ről, akiben az üldözött látja, és *Fouchér*ről, a rendőrmiszterrel, akiben a szimatoló kopót fedezi fel. Új műfajt, új kifejezési lehetőséget, ábrázolásmódot alkot magának, amelyet erősen megkönynyít az, hogy hűvésziesszen ír: olyan gyönyörűen és ragyogóan, hogy e mesteri írásművészet mellett, — amelynek lényegét megragadni jelzőkkel nem lehet, — a tárgy hátterébe szorul: bármihez nyúl, irodalmivá, színvonalassá lesz.

Ez teszi lehetővé, hogy meghódítson az irodalom számára olyan területeket, amelyek eddig az orvosi szakkönyvek, vagy a kispolgári ponyva szákmanyai voltak. A *Marie Antoinette* — talán nem egészen hibátlan: gyakran úgy érezzük, mintha *Freud* „Bevezetés a pszichoanalízishez“ című könyvének egyik előadását regényesítette volna meg. Ez még a tanulóévek kísérletezéséhez tartozik, amelynek eredményét később hasznosítja. Akkor, amikor ki kell fejeznie a kifejezhetetlent; amikor érezetnie és ábrázolnia kell azokat az „égő tikokat“, amelyek a serdülőkor gyötrelmeiben és megkísértéseiben szenvedő diák-lelkeket nyugtalanítják, amikor meg kell festenie azt a végtelenbe vetített sóvárgást, soha be nem teljesülő vágyat, a pirosan parázsló, elfojtott megkívánásokat, a „nyugtalan szívek“ és „ámokfutók“ érthetetlen szorongásait, a tudattalan világ megmérhetetlen mélységű mocsaraiból feláramló sűrű gözők rejtett indításait.

Zsidó volt, tehát őt nem értette meg senki, — könyveinek eladott példányszámai ebből a szempontból nem jelentenek sokat —, vándor volt: tehát igyekezett megérteni mindent és mindenkit. Megértette *Freud*ot, akiről gyönyörű tanulmányt írt, — talán hódolatból és hálából, hiszen a megértés módszerét tőle tanulta. Megértette az asszonyokat, akiket ő nem *Otto Weininger* megalázásából és visszautasításból származó hosszújával, sem *Schopenhauer* bölcséleti rendszerrel alátámasztott, megvető fölényével, sem *Nietzsche* kamasz felénkségből táplálkozó dühével nézett, hanem a lélekbúvár megfigyelésre és tapasztalatra alapozott tudásával. Megértette a tenger kalandorát, aki hű maradt műfajához, a kalandhoz s ezzel elnyerte a felfedezők között a halhatatlanságot és dicsőséget. De igazán megértette az írókat, *Tolsztojt*, *Dosztojevszkijt*, *Hölderlint*, *Romain Rollandot*, akikről legszebb és leggondosabb tanulmányait írta. Költeményei sok költőnek a hatása alatt születtek meg, regényei jó közepesek, nagy és meg nem valósított akarásokkal, a novellában már mester volt, de igazi értéket, újat,

maradandót azokban a műveiben alkotott, amelyeket jobb híján *tanulmányoknak* mondunk, mert e különös műfaj még nem kapott találó nevet: de lényegét már felismerjük, látjuk, szavakba is tudjuk önteni: az ember, a személyiség — *heidegger-i* értelemben — megértésének és megértetésének műfaja ez, amely halálos biztonssággal ragadja meg azt, ami fontos, lényeges, maradandó.

Stefan *Zweig* megértett mindent és mindenkit. A megértés nem a szaktudós vagy bölcselő, hanem a vándor megértése volt, aki sokat látott, felismeri az összefüggéseket, a célokat, terveket, — csak önmagát nem érti meg. Egyszer

elérkezik egy nap, amikor értelmetlennek látja a vándorlást s visszatérni a család keretébe — minden tisztelete és ragaszkodása mellett — sem tud. Különösen akkor, ha úgy tartja: nem is érdemes. A család is útban van. Hová, merre? ... ki tudná azt megmondani? ...

Az elfáradt vándor egy ilyen pillanatban, önkezeivel vet véget életének.

Ez volt a vége Stefan *Zweignak* is. Éppen ezért teste nem kerülhetett a zsidó halottak közé. Szellemét és alkotásait azonban maradéktalanul megőrzik az élő zsidó milliók.

Dr. Berg József:

10 beszélgetés Veled

Lucianus, egy II. századbeli görög író *Beszélgetések a halottakról* címen szellemes munkát írt az ókori vallások ellen. *Berg József* aszódi főrabbi mintha felújítója és egyben folytatója lenne ennek a műfajnak, most megjelent könyvében 10 beszélgetés formájában a legközvetlenebb módon tárja olvasói elé mindazokat a problémákat, melyek a mai ember lelkét foglalkoztatják. Felvonulnak előttünk a lélek országának ezer kérdései és az elfogulatlan olvasónak azt is meg kell állapítani — és ez a lényeges —, hogy szerzőnek sikerül a legnehezebbnek, legkényesebbnek hitt kérdésekre megnyugtató feleletet adnia.

Millió sebtől vérzik az Ember és *Berg József*, a pap, az írott szó útján akar most lehajolni hozzá, így kívánja bekötözgetni sebeit. Teológiát ad, de a teológiák évezredek óta nélkül, frissen, világosan, úgyhogy megértheti és tanulhat, épülhet belőle mindenki. Mi a vallás? Mi a hit? Mire valók a szertartások? Mi a bűn? Mi a büntetés? — íme a könyv néhány kérdése, melyek kifejtése legtöbbször izgalmasan érdekes és újszerű.

Úgy érezzük, hogy ez a 10 beszélgetés hézgapótló munka és egy olyan ember bélyegét viseli magán, aki az igazán elhivatottak közül való. Amit a szószékről elröppenő szavak talán nem mindig tudnak elérni, pótolhatja ez a mű, melynek sorai lelkünkig érnek és szinte arra valók, hogy az elhangzott ígéren tovább gondolkozhassunk otthon, hogy lelkünk megzendített húrjai tovább énekeljenek nekünk a jobb Emberről, a szebb Holnapról, az igazibb Békéről.

A zsidó pap hivatástudatát, hatalmát kissé megszüktette, elkoptatta az elmúlt százötven év felemás szelleme, mely a pappól hivatalnokot akart formálni. *Berg József* könyve élő tiltakozás e történelemhamisítás ellen, minden sorából érezni magasan lángoló hivatástudatát, melynek fényénél felmelegedhetnek a megbántottak, a megalázottak és megszorítottak, a hitszegény, vergődő embertestvérek. Érvei néha a legegyszerűbbnek tünnek és éppen ezért a legnagyobb, leghatalmasabb érvek. A lélekgyógyász finom analízisével kezeli problémáit és aki általa végig engedi magát vezetni a lélek mélységes területén, az érezni fogja az út végén, mennyire megifjodott, megerősödött, megizmosodott lelke.

Hiányzott, kellett hát ez a könyv. Most, mikor világok égneek és divatossá lett az a frázis, hogy válságban van a vallás, a hit, kellett ez a könyv, mely napnál fényesebben bizonyítja, hogy nem a hit van válságban, hanem mi és a hit csak alkalmazkodik hozzánk, mint az édesanya beteg gyermekéhez, akinek elnézi, hogy mit mond lázában és mit törnek össze forró kezei, és soha nem volt talán nagyobb

közülünk sokan gyáván elfutnak, azokat pedig, akik közelednének hozzánk, vallásunk sok-sok parancsa elriasztja, kellettek, jól jöttek ezek a beszélgetések, melyek szép magyar nyelven, finom, irodalmilag csiszolt mondatokban, közérthető módon találják elő azokat az érveket, bizonyítékokat, melyekre mind a megtántorodó mind a hazavágyó léleknek egyformán szüksége van ma.

Teológia, a zsidó vallás, zsidóságunk, emberségünk teológiája *Berg József* könyve. Nagy erénye, hogy nagy és mély igazságokat hozzáférhetővé tesz azok számára is, akiket az élet olyan területeken tart fogva, ahol nincs alkalom és lehetőségük önmagukkal, lelkükkel, vallásunk problémáival foglalkozniuk. A szakmabeliek kívül főleg ezek a testvérek nagyon hálásak lehetnek az aszódi főrabbinak, hogy ezt a könyvet kezükbe adta, melynek sorai lélekedzők, az elesettet újra felemelik, hittel töltik el és végig olvasva a 10 beszélgetést, elmondhatja a nagy magyar költővel, *Ady* Endrével ő is:

*Oszlik lelkemnek barna gyásza,
Nagy, fehér fényben jön az Isten,*

DR. WEISZ PÁL
(Debecren)

*Megrendelhető: Boros Imre tanító, Aszód. Ára: 5 P.

A Pesti Chevra Kadisa Izr. Szentgyűlet elöljárósága, választmánya és képviselőtestülete a legmélyebb fájdalommal és a súlyos veszteség érzetével jelenti, hogy nagyérdemű elnöke,

Kramer Miksa

magyar királyi kormányfőtanácsos ur

a közügyek, valamint felekezete javának szentelt áldásos élete 90 ik évében elhalálozott.

A megdicsőült férfiú évtizedeken keresztül előbb mint a Pesti Chevra Kadisa elöljárója, majd elnökhelyettese és több mint egy évtizede annak elnöke igaz lelkesedéssel, lánglelkű hittel és hazaszeretettel, páratlan odaadással szolgálta Chevra Kadisánkat és annak intézményeit. A szegényeknek és szűkölködőknek atyja, az aggodnuk és betegeknek nemes istápolója volt. Önfeláldozó, nemes munkásságával aranybetűkkel írta be nevét Chevra Kadisánk történetébe.

A megdicsőült férfit a Pesti Chevra Kadisa saját halottjának tekinti és június 26-án a rákoskeresztúri izr. temető halottasházából helyezte örök nyugalomra.

Budapest, 1942 június hó.

A megdicsőült emléket kegyelettel fogjuk megőrizni!

Aldás és béke hamvaira!

LOHR MÁRIA „Kronfusz“ vegytisztító és kelmefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85.
Telefon: 130—237
144—302

ÚJ KÖNYVEK

MANNHEIM MÓR:

HÉBER NYELVKÖNYV MAGÁNTANULÓK,
TANFOLYAMOK ÉS KÖZÉPISKOLÁK RÉSZÉRE
I.—II. DEBRECEN, 1941—42.

A héber nyelv tanítása kezdi a megillető helyét elfoglalni a zsidó iskolákban. Az még nem zsidó iskola, ahol heti egy vagy két órában hitre „oktatják“ a zsidó ifjúságot. A zsidó iskolák tanrendjét úgy kell és úgy lehet összeállítani, hogy abban két óránál sokkal több jusson gyermekeink zsidóvá nevelésére. És e nevelésben helyet kell kapjon a héber nyelv is, annak komoly tanítása. Az eredményes munkához mégis tankönyvre, jó, ügyesen megszerkesztett, zsidó szellemet lehellő, pedagógiai szempontból egészen kifogástalan könyvekre van szükségünk.

Debrecen e téren nagy szolgálatot tesz. Egyre-másra önti héber könyveit a zsidó ifjúság, a zsidó tanítók és tanárok számára. Legújabbán *Mannheim Mór: Hamóre haivri* második kötetét kaptuk kézhez (az első kötet a múlt évben jelent meg). E kötetnél is ugyanaz a cél, amit az elsőnél láttunk: „*Ennek a tankönyvnek célja a héber nyelv alapos megtanítása a lehető legkönnyebb módon. E végre segítségül vettem a modern nyelvtanítás legjobban bevált módszereit és azt a héber nyelv természetéhez alkalmaztam*“ — írja a szerző bevezetőjében, az első kötetben.

Megállapíthatjuk, — a tapasztalat is igazolta — hogy szerzőnk tankönyvével valóban nagy segítségünkre volt a héber nyelv terjesztésében, nevelő munkánkban. A tanuló ifjúság szereti a könyvét. Figyelmüket leköti. A leckéket szerzőnk a gyermek mindennapi életéből állította össze. De nemcsak a tanulók szeretik *Hamóre Haivri*-t, hanem a szaktanárok is. *Egyöntetű véleményük, hogy a könyv: jó.*

És azt hisszük, hogy a most megjelent második kötet még nagyobb sikert fog elérni, nagyobbat az elsőnél is. Ez a rész Ereben játszódik le teljesen. Cövi *Perec*, könyvünk főszereplője Palesztinába visz el hennünket; élvezetes stílusban mutatja be nekünk a palesztinai életet, Gederát, Jeruzsálemet, ahol Cövi *Perec* résztvesz egy széderestén, megnézi a *Habima* egyik előadását stb. Csupán a 28. leckét hagytuk volna ki, ahol könyvünk szerzője azt a sok pártot és irányzatot mutatja be, amely ma Palesztinában és másutt is a zsidóságon belül divik. Ezzel nem ismertetném meg a zsidó ifjúságot. Helyette inkább a zsidó történelem egy hősi részét mutattam volna be, vagy a bibliából valamit. Ezt hiányoljuk. Úgyszintén helyes lett volna versekkel, közmondásokkal, bibliából vett idézetekkel kissé fűszerezni a különben így sem unalmas könyvet.

Újítás a második kötet leckéiben az *ivrit köhalacha* rész, ahol egy néhány mondatot hoz a szerző annak illusztrálására, hogyan kell héber szellemben egy-egy mondatot megszerkeszteni. Az első kötetben találtunk egy néhány mondatot, mely igen magyaros (lásd 33. old., 12. sor, 39. old. „feladatok“ 4. sora), különösen a kötetek végéhez mellélt „Fordítási feladatok megoldása“ részben, ahol a szörendre nagyobb gondot kellett volna fordítanunk. A szöszedeteket is a könyv végére kellett volna tenni és nem közvetlenül a leckék után, pedagógiai szempontból! A könyv I—II. részében kb. 3000 szót ismertet meg könyvünk szerzője, válogatott, modern kifejezéseket gyűjtött össze (*éver többese avarim!* 128. old.) az iskola, a mindennapi életből, a földművelés, ipar és kereskedelem, a társadalmi és politikai életből. Gyakorlati szempontok voltak az irányadók, amit csak helyeselni tudunk. Nagyon ügyesen világítja meg sokszor két hasonhangzású szó jelentését (*Umanut-omanut*, pl. 90. old.). Nyelvtani magyarázatokkal nem tömi tele könyvét szerzőnk, hanem inkább a szövegben, a leckékben keres módot ennek bemutatására, a magyarázat pedig a tanárra bizza.

Nem ártott volna a II. kötetben egynéhány leckét pontosztatlanul is hozni, hogy a gyermek ehhez is hozzászokjék. Amit a 164. oldalon kapunk, az édes kevés. Fokozatosan kellett volna ezt megcsinálni, először egy lecke felét, majd az egészet magánhangzók nélkül szedni. Szédesi és egyéb hiba a II. kötetben sokkal kevesebb van, mint az elsőben. A grammatikai táblázatok jó beosztásúak és könnyen áttekinthetők. A könyv kiállítása is izléses, rendez.

A könyvhöz csak gratulálni tudunk. Reméljük, hogy könyvünk szerzője sok örömet fog látni: gyermekek, meg felnőttek (a könyv tanfolyamok részére is készült) ezrei sajátítják majd el a héber nyelvet, lesik meg ennek szépségét könyvén keresztül. Ennél nagyobb öröm zsidó tanár-ember részére nem lehetséges. Dr. Weinberger Mózes

VALAMENNYI ITT ISMERTETETT
ÉS MEGEMLITETT KÖNYV KAPHATÓ

Gondos Sándor

modern zsidó könyvesboltjában.

BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-UT 53. Telefon: 425—828.

ELJEGYZÉS.

Braun Erzsi, a *Mult és Jövő* tisztviselőnője és Schwarz Miksa (Budapest) jegyesek.

Dr. B.-né Krausz Hilda okl. nyelvmester

Magyar-Zsidó Leányinternátusa

ezelőtt Angol-Magyar Leánynevelő

XIV. Hermina-út 3. (Városliget)

Az Abonyi-utcai zsidó leánygimnázium és ipari középiskola, valamint egyéb iskolák közvetlen közelében.

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. **כשר** vendéglőben változatos, finom menü mérsékelt árban. Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben. Erdélyiek és felvidékiek találkozóhelye.

BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 4-B. TELEFON: 123-843

FEIGL L. H. HETVEN ÉVES

Egy értékes és gazdag élet szép állomásához ért el június 30-án Feigl L. H. gyöngyösi főrabbi, a *Status Quo Ante Izr. Hitközségek Országos Szövetségének* egyházi társelnöke.

Ma sajnos nem kedvező az idő az ünneplésre. Le kell halkulniuk a szavaknak, de a meleg érzések mégis kíváncsoknak a lélekből és üdvözlők azt a nemes arcélú papot, akit a Gondviselés kegyelme megtartott sok és súlyos betegsége után is hitközségének.

A hetven év tiszteletreméltó korhatár minden embernél. Mit jelent ez az évforduló akkor azoknál a jeles egyéniségeknél, akik a zsidóságnak és az emberiségnek egyaránt szolgáló, becsületos és maradandó értékű munkával élték végig ezt az időt?!

Feigl L. H. megérdemli, hogy szeretettel emlékezzenek rá hívei és a zsidó értékeket szamontartók serege hetvenedik születésnapja alkalmából.

Negyvenöt éve szolgálja a nagymúltú gyöngyösi hitközséget és vesz részt híveinek minden bajában és keservében. Már ez a munkakör is nagy a hivatásához hű papnak és elégséges arra, hogy mindenki tisztelettel köszöntse ünnepén.

De Feigl főrabbi hitközsége körén túl, országos viszonylatban is nagy érdemeket szerzett.

1926-ban az ő javaslatára fordult a *Pesti Izr. Hitközség* és a *Status Quo Ante Izr. Hitközségek Országos Szövetsége* közös memorandummal a miniszterelnökhöz, hogy az Országgyűlés Felsőházában az izraelita felekezet közjogi tisztét a többi felekezethez hasonlóan ne világi, hanem egyházi személyekkel töltsék be.

1928-ban a magyar zsidóság harmadik pártárnyalatának, a *Statusquo Ante Szövetség* országos törvényes megalkulásának kivívásában fontos és értékes szerepe volt.

Egy tragikus eset alapján néhai Gömbös Gyula honvédelmi miniszter 1931-ben az ő felterjesztésére intézkedik közzétételre, hogy az izraelita vallású legénység péntek esti istentiszteleten részt vegyen.

Tudományos és irodalmi munkálkodása is figyelmet érdemel. Nincs oly felekezeti lap, amelyben ne jelent volna meg egy-egy tudományos dolgozata, folklorisztikus, történeti, vagy talmudikus cikke. A *Kohn Sámuel-Emlékkönyvben* most látott napvilágot a héber rethorikáról értekező ötvenhét oldalas héber nyelvű írása. Ez a dolgozat *Melaket Sibilim* címen külön könyv alakban is megjelent. Ugyancsak a napokban kerül ki a sajtó alól *A Mogen Dovid irodalmának anthológiája és a zsidó heraldika* című értékes és nagyon aktuális kis füzet. A *zsidó csillagnak* egész irodalmát megtalálhatjuk benne és együtt láthatjuk mindazt, amit erről a problémáról összeírtak idáig. A tudós és a laikus egyforma érdeklődéssel forgathatja majd ezt a kis könyvet.

Áldásos és eredményekben gazdag életre tekinthet vissza Feigl L. H. főrabbi hetvenedik születése napján. Hívei, tanítványai, tisztelői vele emlékeznek és imádkoznak égi Atyjukhoz, hogy tartsa meg őt számukra az emberi kor legvégső határáig.

Gyöngyös.

Dr. JAKAB JENŐ

BÁLINT ENDRE UJABB KÉPEI. Egy harmadik emeleti albérleti szobában rendezte meg Bálint Endre kis kiállítását. Rajzszövegekkel odatűzdelten sorakoznak papír-lapjai a falakon, közbül pár olajkép, keretbe foglaltan. Persze, a kis kiállításnak ez a szokatlan formája mindenesetre *kénytelen* külső igénytelenség, tiszta helyzeti valóság. Hivatott művész a legnagyobb erőfeszítések árán juthat kiállításai helyiséghez manapság.

Bálint Endre a művészi atmoszférát illetőleg szerencsés előfeltételek mellett nevelődött. Édesapja, néhai Bálint Aladár, az essay-irodalom kitűnő művelője volt, hosszú évekig a *Nyugat* folyóirat képzőművészeti rovatát vezette. A gyerekeMBER képzetét a könyvek képei keretették. Már rajzolt, mikor írni tanult, — holott a betű mint fogalmi érték külön is izgatta érdeklődését. Megtanult írni — azzal az intenzitással, szavak szerelmeseinek odaadásával, mint az igazi avatottak. Írt és festett — egyidejűleg, művészi élmények belső föllángolásával, fiatalos nekiüvülések őszinte izalmával. Közben megjárta Párizst — ösztöne, intellektuális érzékenysége a legjobbak felé irányították. A megvesztegető külső hatások mögött nemcsak meglátta, de megérezte a belső szellemiség mondanivalóit, megváltozott formák kifejezési értékeit. Élményei és a látottak zsúfolt hatásban nyilvánultak, — természetes, hogy kifejezési módja a tapasztaltak alapján azok szuggesztív áramkörébe kapcsolódott. A csaknem négyévtized előtt megindult stílus-változatok a legújabb nemzedéket, melyhez Bálint Endre tartozik, az új forma-nyelv örökletes továbbépitésére ösztökélték, kötelezték. Meglepi készséggel, a belső tartalmi feszültség kicsillogásával adott hírt színeiben, formáltságában. Mostani kis kiállításának keretében egy általa kezdeményezett új grafikai-eljárással, gipsz-felületre vésett, azokról sokszorosító módon levont illusztrációkat mutat be. *Don-Kisott*-jeleneteket ábrázolnak a vésetek, a linoleum és a fametszet szögös-sarkos stílusának anyagszabta előadásában. Kitűnő rajzkészsége meglepő bízottsággal uralja a szokatlan felületet, egységes stílus-formát alakítva azok szellemes változataiban. Mint olajképeiben, új kifejezési területen is bátor, friss invenciók gazdagságával tárja föl művészi látomásainak illusztrált formában előadott gondolatait. (B. R.)

KRÁMER MIKSA TEMETÉSE

Óriási gyászolóközönség, a fővárosi zsidó és nemzsidó társadalom előkelőségeinek jelenlétében folyt le június 26-án délután félöt órakor a *Pesti Chevra Kadisa* kiváló elnökének, Krámer Miksának a temetése a rákoskeresztúri temetőben. A *Chevra* sajtó halottjának tekintette eltávozott nagy elnökét, akit díszsírhelyre temetett. A gyászgyűlés szívhemarkoló szolozsmái után dr. Hevesi Simon vezető-főrabbi búcsúztatta elsőnek a zsidó közélet nagy halottját. *Stern* Samu udv. tan., a Pesti Izr. Hitközség elnöke a barátot és feledhetetlen munkatársat sirattatta Krámer Miksában. Lunczer Pál dr., a *Chevra* kitűnő alelnöke és Andrei S. Henrik dr., a *Chevra* nagyszerű főtitkára a *Chevra* vesztességét méltatták megrázó szavakban, majd dr. Dési Géza, Steiner Marcell, a *Chevra* kiváló elnökhelyettese és dr. Farkas Ignác, a Szeretet Kórház igazgató-főorvosa búcsúztatták a magyar zsidóság nagy halottját.

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY

kőlap- és sírkövek
kőlap- és sírkövek

Budapest, VII., Károly király-út 3/c

Dob u. sarok

Tel. 226-082

RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAKI

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-u. 11.

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel igazgató

Engedélyezve: 20700/1938. XII. M. E. sz. alatt.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

BOROS JÓZSEF

SIREMLÉKEK nagyraktára kizárólag: Budapest, VII.

DOB-UTCA 2

(Károly-körúti sarokház)

Telefon: 227-096

**Modern fedőlapos
virágvázás siremlékek**

**OLCSÓ
ÁRAK**

Az Országos Felebaráti Szeretet Egylet szegény beteget élelmező és segélyező egyesület dr. Rosenak Miksa m. kir. egészségügyi főtanácsos elnökle mellett tartotta 43-ik évi rendes közgyűlését. A napirend előtt dr. Vázsonyi János v. országgyűlési képviselő méltatta az egyesület munkásságát és üdvözölte dr. Rosenak Miksa elnököt jubiláris születésnapja alkalmából. Majd dr. Rosenak Miksa elnöki megnyitójában megemlékezett a hitfelekezet és a hitközség nagy halottjairól, a hadbavonultakról, az ország védelmében küzdő és résztvevő hittestvérekről. Megemlékezett továbbá a jubiláló Pesti Izr. Hitközségi Kórházról, mely immár 140 éve teljesíti hivatását. Az évi jelentést, a zárszámadási költségvetést, melyeket Hübsch Alfréd titkár ismertetett, egyhangúlag elfogadták, majd a zárszámadás felülvizsgálására Gergely F. Ferenc, dr. Sinnreich Pál és Meisels Lajos küldetett ki. Az egyesület tiszteletbeli tagjaiul: Büchler Bertalan, a pesti izr. hitközség pénzügyi előljárója, Steiner Marcell, a Chevra Kadisa elnökhelyettese és dr. Endrei S. Henrik, a Chevra Kadisa igazgató-főtikára választott meg. Molnár Gyula előljáró, a pesti izr. hitközség jótékonyági előljárója, dr. Fischer Benjámín főrabbi, dr. Endrei S. Henrik, dr. Farkas József rabbi, dr. Bártfai Farkas Samu tb. ügyész és Radó Bernát lelkeshangú felszólalása után dr. Rosenak Miksa elnök zárószavaival ért véget a közgyűlés.

MEGHIVÓ. A Magyarországi Cionista Szervezet, mint Szövetkezet, budapesti bej. cég 1942 július 27-én, d. e. 11 órakor Budapesten, Andrásy-út 67. sz. alatt a Magyar Cionista Szövetség helyiségében tartja évi rendes közgyűlését az 1941. üzletéről. Tárgysorozat: 1. Az Igazgatóság és Felügyelőbizottság jelentése. 2. A zárszámadások megállapítása és a felmentvény megadása. 3. Indítványok. Budapest, 1942. május 28. — **Mérlegszámla:** Vagyon: 1. Pénztárkészlet 121.19 P. 2. Hadikölcsön 40.— P. Adósságok 1373.20 P. 4. Bizományi készlet 367.50 P. 5. Veszteségáthozat az előző évekről 2673.61 P. 6. Folyó évi veszteség 702.20 P, összesen 5277.70 P. Teher: Szövetkezeti üzletrészek 4208 P. Hitelezők 1069.70 P. Összesen 5277.70 P. Budapest, 1942. jan. 1. — **Eredményszámla:** Veszteség: 1. Adók 33.50 P. 2. Költségek 668.70 P. Összesen: 702.20 P. — Nyereség: Veszteség 702.20 P. Összesen 702.20 P. Budapest, 1942. január 1. **Igazgatóság.**

MEGALAKULT A XXI. KÖZSÉGKERÜLET. Az Országos Iroda június 4-ére egybehívta a bihar- és békésmegyei hitközségek vezetőit, hogy Nagyvárad központtal ismét megalakítsák a XXI. községkerületet, mely Trianon után kénytelen volt beszüntetni működését. A gyűlésen, melyet dr. Bakonyi László, az Országos Iroda főtikára nyitott meg, a községkerület elnökévé egyhangúlag dr. Meer Samu nagyvárad-i hitközségi elnököt választották meg.

Az IZR. MAGYAR IRODALMI TÁRSULAT KÖZGYŰLÉSE. Az Izr. Magyar Irodalmi Társulat június 22-én tartotta meg Wertheimer Adolf elnökletével ez évi közgyűlését. A hetvennégy éves Wertheimer Adolf, korára és fáradságára hivatkozva, bejelentette lemondását az elnöki tisztségről, de a közgyűlésen, melyen a tagok nagy számban jelentek meg, oly szeretet és ragaszkodás nyilvánult meg Wertheimer Adolf érdemes személye iránt, hogy lemondását egy évre elhalasztotta. Wertheimer Adolfnak a zsidó tudomány és kultúra ápolása terén igen nagy érdemei vannak: nevéhez fűződik az IMIT-nek romjaiból való feltámasztása, az *Oklevéltár* három kötetének kiadása, az új, magyarázatos, magyar és hébernyelvű Tóra megjelentetése stb. A közgyűlés azután elfogadta a különböző jelentéseket, — a felolvasóbizottság jelentésében Szemere Samu dr. méltón emlékezett meg Kóbor Tamásról, a bizottság elhunyt elnökéről, — majd a megüresedett igazgatósági tagsági helyek egyikére dr. Földes Istvánt választották meg. — Titkár dr. Löwinger Sámuel, az irodalmi és felolvasó bizottság elnöke dr. Szemere Samu lett.

HAZASSÁG.

Ullmann Imre fűszernagykereskedő és Czitter Éva, Czitter Jenő gyártulajdonos és neje, Löw Margit leánya június hónapban Nagyváradon házasságot kötöttek.

Szilas Sándor nagyszalontai hitközségi elnök, borkereskedő Anna leánya június hó 2-án kötött házasságot dr. Spitzer Ernő, a nagyvárad-i Zsidókórház orvosával; ugyanazon tartotta esküvőjét másik leánya, Judit Mária Sachs Sándorral Budapesten.

Eiland Irénke és dr. Abraham László május hónapban Szombathelyen házasságot kötöttek.

IFJÚSÁGI ÉNEKKAROK VERSENYE. A P. I. H. Belső-Szentistvánvárosi Ifjúsági Csoportja, mint a *Múlt és Jövő* megírta, a *modern héber műdal terjesztése és népszerűsítése céljából* vándordíjat létesített az ifjúsági énekkarok számára. Az ifjúsági énekkarok első ily versenyét június 10-én tartották meg. A bírálóbizottság (Kolb Jenő, Falk Géza, Kadosa Pál, Kelen Hugó, Koltai Ferenc) a vándordíjat közösen a két legjobbnak talált énekkarnak: a *Budai Izr. Hitközség Ifjúsági Csoportja* énekkarának (karnagy: Kuti Sándor) és a *Pesti Izr. Hitközség Magdolnavárosi Ifjúsági Csoportja* énekkarának (karnagy: Fraknói Károly) ítélte oda. Az ifjúsági énekkarok a legközelebbi versenyt a vándordíj szabályzata értelmében a jövő évben sevéát hó 15-én tartják meg.

MEGVENNEM dr. M. Guttman: *Das Judentum und seine Umwelt* című könyvét. Dr. Wallenstein Zoltán, Pécs.

INTERNÁTUS

fiúknak és leányoknak, minden iskolatípus, a zsidó gimnáziumok és ipariskolák közelében, egész és félbentlakással, a városligeti villanegyedben,

XIV., Szabó József-utca 14. TELEFON: 227 — 732.

Ismétlő tanfolyam bejárók részére.

DR. FRENKEL BERNÁT vallástanárr zsidó nevelőintézetében

Üdülő a Svábhegyen

gyermeknek és felnőtteknek, hatalmas ősparkban, subalpin klíma

XII., Melinda-út 14. szám. Telefon.

NAPKÖZI ÜDÜLÉS.

Bejáró gyermekeknek kíséret.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Raktáron levő **síremlékek** mélyen leszállított áron
LÓWY J. UTÓDA Budán II., FŐ-UTCA 79 (PALFFY-TÉR MELLETT)
 TELEFON: 35-15-81

Hajszálak végleges kiirtása villannyal



Szépességápolás, Szemölcsirtás, Quarz.
 Pollák Sarolta kozmetikai intézete,
 Andrássy-út 32. I.

Cégem specialitásai (házi kezelésre):

«Miracle» szőrtelenítőszer
 vagy «Miracle» szőkítő-
 kenőcs.

«Miracle» krém, szappan,
 puder, rouge, a kozme-
 tika vívmánya.

(Kérjen
 prospektust.) Tanfolyamképzés.

ELADÓK

gyönyörű bolyhos **angorafonalak**
 jutányosan és kész **bolerók**.
Rendelések felvétetnek. Angora-
 fonást gyorsan és eredményesen
 tanítok.

BAUER SÁRA, VI., SZONDY-UTCA 94/a. III. 8.

FÜRTH

lakástakarító- és féregirtó vállalat

BUDAPEST, V.,
 CSÁKY-U. 7. II. em.

TELEFON: 124-455

Leíksi meretes munka

Prima referenciák

Ami a szülőket legjobban érdekli

Leány- és fiúruha,
 Leány- és fiúkabát



LITZMANN IRMA
 Budapest, VI. ker.,
 Király-utca 18. sz.

Elegáns

**CSECSEMŐ-
 KELENGYÉK**

SZÉKELY JENŐ
 Petőfi Sándor-utca 9

Üvegtetőcserép és Eternit

szabványméretű
 drótbetétes üveg

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29.

ÜVEGHÁZ

Telefon: 110-114*

Takarékos családok
 olcsón és jól vásárolhatnak
KLEIN ANTAL
 divatházában Bpest, VII., Király-u. 49

Selymek, szövetek, vászonárúk.
 Kelengyék, kötöttárúk és női konfekció

tökéletes **KLISÉ** : König és Bayer
 WESSELÉNYI-U. ES ALMÁSSY-TÉR SÁROK
 VILCSÉNGERY-UTCA 1 T: 135-991

